

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
ODSJEK KOMUNIKOLOGIJA

**UTICAJ DIGITALIZACIJE NA PROIZVODNJU MEDIJSKOG
SADRŽAJA: STUDIJA SLUČAJA JP TVSA**
-magistarski rad-

Kandidatkinja:

Kurbegović Leila

Broj indeksa: 14-K/10

Mentor:

prof. dr. Turčilo Lejla

Sarajevo, maj 2019.

SADRŽAJ

1. UVOD	str.2
2. METODOLOŠKI OKVIR RADA	
2.1. Problem i predmet istraživanja.....	str.5
2.1.1 Naučni i društveni ciljevi istraživanja.....	str.16
2.1.2 Hipoteze i indikatori.....	str.17
2.2. Metode i tehnike istraživanja.....	str.17
2.3. Vremenski i prostorni plan istraživanja.....	str.18
3. TEORIJSKI OKVIR MAGISTARSKOG RADA	
3.1. Pojmovni sistem.....	str.19
3.1.1 Tok digitalizacije i njen proces u BiH.....	str.22
3.1.2 Uloga novinara u digitalnom dobu.....	str.27
3.2. Uticaj digitalizacije na kvalitet i karakter medijskih sadržaja.....	str.29
3.2.1 Medijska pismenost kao ključni faktor za uspješan proces digitalizacije medija.....	str.31
4. STUDIJA SLUČAJA TELEVIZIJA SARAJEVO (skr. TVSA)	
4.1 Nastanak i razvoj TVSA.....	str.35
4.1.1 Strategija digitalizacije TVSA.....	str.37
4.1.2 Načini proizvodnje programskih sadržaja na TVSA nekad i sad.....	str.38
4.2. Odnos novinara prema procesu digitalizacije na TVSA.....	str.40
5. ANALIZA STUDIJE SLUČAJA I INTERVJUA	
5.1 Kratka analiza studije slučaja TVSA.....	str.43
5.1.1 Analiza rezultata intervjua.....	str.45
6. ZAKLJUČAK I PREPORUKE	str.51
7. BIBLIOGRAFIJA	str.53
8. PRILOZI	
8.1. Transkripti audio intervjua sa novinarima uposlenicima na TVSA (CD u prilogu rada).....	str.55
8.1.1. Transkripti audio intervjua sa novinarima uposlenicima na Al Jazeera Balkans (skr.AJB) (CD u prilogu rada).....	str.64
9. BIOGRAFIJA	str.67

1. UVOD

Živimo u digitalno doba. Naše društvo se mijenja u svakom trenutku, a sve je to posljedica tehnološkog napretka, naročito razvoja kompjuterske tehnologije i telekomunikacija. I novinarstvo je postalo sve brže s ciljem što veće aktuelnosti. To se postiže izvještavanjem uživo, s lica mjesta u trenutku kada se događaj odvija. Publika je raslojena, ali i sve zahtjevnija, nerijetko i učestvuje u izvještavanju, pa otuda i pojava građanskog novinarstva. Zbog brzine izvještavanja trpe kvalitet selekcije informativnih sadržaja i pristup obradi određenih tema. Novinari imaju sve manje vremena za pripremu i analizu, jer su u potrazi za novom „senzacijom“ ili novinarskim žargonom rečeno „ekskluzivom“, želi se biti prvi u odnosu na ostale medije.

To je i osnova ove magistarske teme i istraživanja, jer je cilj ovog rada da prikaže kako to digitalizacija utiče na proizvodnju medijskog sadržaja, te da li se izgubio novinarski kvalitet priče u visoko kvalitetnoj slici i zvuku?

Prelazak na digitalno emitovanje je izazov, realnost, neminovnost, potreba, a i međunarodna obaveza Bosne i Hercegovine koja mora biti usklađena sa evropskim vremenskim okvirom i Sporazumom iz Ženeve (GE06).¹ Već je odavno poznato da su do 2015. godine u cijeloj Europi i televizije trebale biti digitalizovane, a znamo da taj rok nije ispoštovan, naročito kada govorimo o televizijama u Bosni i Hercegovini. No, pomaci se ipak čine i na tom polju, ali još uvijek o digitalizaciji na našem području govorimo uglavnom s tehničkog aspekta, pa se tako susrećemo sa pojmovima MUX-ovi, MPEG-ovi, SeTop Boxovi i niz drugih, a najmanje se pažnja posvećuje tom procesu digitalizacije, šta on podrazumjeva, te kako konkretno digitalizacija utiče na novinarsku profesiju i u kom smislu, ali i kako utiče na stvaranje samog medijskog sadržaja – programa. Nova paradigma u sektoru komunikacija dovodi do činjenice da će TV stanice neminovno morati ponovo razmotriti svoju programsku politiku, način produkcije, organizaciju posla i niz drugih činilaca. Velika je tako reći borba za gledaoca kojem je sada omogućeno da programski sadržaj gleda kada želi i gdje želi (video na zahtjev), te zbog toga više ne mora pratiti programsku TV šemu kako je to do samo prije nekoliko, tačnije 20-ak, godina činio.

¹ <http://itunews.itu.int/en/2346-switching-from-analogue-to-digital-television.note.aspx> (pristupljeno: 28.04.2019. u 15:26 h)

Kroz studiju slučaja TVSA prikazat ćemo kako je ova medijska kuća prošla kroz značajne tehničko - tehnološke promjene, što je nesumnjivo uticalo ne samo na stvaranje programskih sadržaja, nego i na cjelokupnu novinarsku profesiju tačnije novinarski pristup radu.

Kada govorimo o digitalizaciji medija, kao što je već ranije rečeno, naša zemlja prilično kasni sa svim rokovima, imajući u vidu da je do 2015. godine u cijeloj Europi i televizija trebala biti digitalizovana. Za početak, ovaj proces doslovno znači tehničko tehnološke promjene, prelazak sa analognog na digitalni sistem, oslobađanje frekvencija za više televizijskih programa. Ujedno je to i razvoj slobode informisanja, medijskog pluralizma, uvođenje novih usluga za krajnje korisnike, razvoj interaktivnih usluga, očuvanje i promocija multikulturalnosti, ostvarivanje prava osoba sa invaliditetom i niz drugih pogodnosti, a s druge strane, vrlo je važno istražiti i pokazati uticaj ovog procesa na samu novinarsku profesiju i koliko se ovaj proces reflektira na novinarski rad i profesionalne uzuse, način pristupa izradi medijskog sadržaja, ali i efikasnosti njihovog rada. Jasno je da digitalizacija u svojoj funkciji omogućava bolju sliku i zvuk, televizija je dostupna uvijek i svugdje, TV na zahtjev, mogućnost naknadnog gledanja programskog sadržaja, brži i efikasniji prenos sadržaja, ali ostaje pitanje šta je sa novinarskim pričama, ako pretpostavimo da su novinarske priče jedan od glavnih elemenata novinarskog profesionalnog rada?

Za ove, ali i druge naučno istraživačke nedoumice u oblasti komunikologije odgovore treba tražiti u direktnoj novinarskoj praksi, upravo na primjeru medija koji je u fokusu ovog magistarskog rada, a to je Televizija Sarajevo (u nastavku skr. TVSA). Studija slučaja TVSA će pokušati da istraži navedena problemska pitanja, jer govorimo o konkretnoj medijskoj kući koja ima dugačak historijat rada kako u analognoj, tako i u digitalnoj fazi razvoja. Glavni razlog odabira ove medijske kuće za studiju slučaja ovog magistarskog rada jeste činjenica da je TVSA prije svih ostalih javnih servisa u Bosni i Hercegovini (BHRT1, FTV, RTRS), završila proces digitalizacije, ali i “obuku”² novinara.

Treba imati u vidu da su pojedini novinari, najčešće tzv. novinari stare garde, u početku pružali veliki otpor novim tehnologijama koje su itekako ubrzale njihov novinarski rad.

Za potrebe ove teme izvršeni su audio intervjui (CD se nalazi u prilogu ovog magistarskog rada) sa novinarima/urednicima ove kuće s ciljem prikazivanja novinarskog aspekta doživljaja procesa digitalizacije i kako izgleda biti novinar u digitalnom okruženju, te da li je proces digitalizacije doprinijeo boljem programskom sadržaju. A kako bi imali i usporedbu stanja studije slučaja TVSA u kontekstu digitalizacije ovog medija, odgovore smo zatražili i od

² Važno je naglasiti da nije postojala zvanična obuka novinara/urednika, snimatelja i montažera za novo digitalno okruženje, već su se uposlenici TVSA obučavali samostalno i međusobno, učeći i na vlastitim greškama.

novinara profesionalca sa televizijske kuće Al Jazeera Balkans (u daljem tekstu skr. AJB) koja se pojavila već digitalizovana na medijsko tržište Bosne i Hercegovine, pa su sa novinarima otišli i korak dalje u smislu stvaranja i usavršavanja novinarskih priča uz korištenje savremene tehnologije.

Ovaj magistarski rad pokušat će dati odgovore na pitanja: Šta je to digitalizovana televizija?, Kako izgleda proces digitalizacije na televiziji?, Šta znači biti novinar u digitalnom okruženju i na digitalizovanoj televiziji?, Kakva je uloga novinara u digitalnom dobu?, Kakav je uticaj i refleksija digitalizacije televizije na novinarsku profesiju, ali i na programski sadržaj i proizvodnju istog? Uz sve to treba podsjetiti i da neki teoretičari smatraju da digitalna televizija ne predstavlja novi medij, već da je to novi i drugačiji način na koji se taj isti medij plasira publici.

2. METODOLOŠKI PRISTUP NAUČNOM ISTRAŽIVANJU

2.1. Problem i predmet istraživanja

2.1. Problem istraživanja

Problem istraživanja je *uticaj digitalizacije na proizvodnju medijskih sadržaja i novinarsku profesiju*. Da li su novinari spremni na digitalizaciju i što ona obično donosi, a to je konvergencija medija, što usložnjava njihovo djelovanje, jer to podrazumjeva da danas u digitalnom dobu novinar mora poznavati i tehniku i tehnologiju, uz pomoć kojih informiše javnost. Dakle, prije nego objavi programski sadržaj tj. novinarsku priču na televiziji, novinar danas najčešće prvo informiše javnost putem portala, društvenih mreža, a tek onda na red dolazi televizija, izuzev u slučaju kada se uživo javlja sa nekog događaja za TV, ali i tada postoji mogućnost paralelnog živog emitovanja i na TV i društvene mreže ili web stranicu. Veliki je digitalni izazov za novinare, jer zahtjeva više od pukog izvještavanja i za novinare informativnog programa koji proizvode vijesti, informacije i priče svakodnevno, predstavlja veliki stres, jer je u fokusu brzina izvještavanja, a tek onda kvalitet.

O novim medijima digitalnog doba Nada Zgrabljic Rotar u *Zborniku Informacijska tehnologija i mediji 2016.*³ navodi: “Konvergencija medija je u najjednostavnijem tumačenju komunikacijske discipline omogućena spajanjem triju platformi: broadcastinga (emitiranja radija i televizije), interneta i telekomunikacija. Pri tome se događa preoblikovanje u nove izričaje i sadržaje, sasvim nova vrijednost i kvaliteta. Novine koje su konvergirale u portal, nisu više stare novine, nego jedan novi mediji s novim osobinama iako je zadržao i neke osobine staroga. Blog koji je nastao iz dnevnika, novi je izraz i novi medij i tako dalje.” (Zgrabljic Rotar, 2016:60).

Međunarodna unija za telekomunikaciju (International Telecommunication Union - ITU) usvojila je rezoluciju po kojoj bi sve zemlje u takozvanoj ITU Zoni 2, u kojoj se nalaze i sve evropske zemlje, trebalo da pređu na digitalno emitovanje TV programa do kraja 2015.

³<https://www.hrstud.unizg.hr/news/36451/Zbornik%20INFORMACIJSKA%20TEHNOLOGIJA%20I%20MEDIJI%202016%20final%20web.pdf> (pristupljeno: 19.04.2019. u 09:15 h)

godine.⁴ Poslije tog datuma prestaje međunarodna zaštita analognih predajnika. Drugim riječima, neka zemlja može da odluči da nastavi sa analognim emitovanjem, ali joj više niko ne garantuje da njeni predajnici neće biti ometani. „Nema sumnje da su troškovi prelaska sa analognog na digitalno emitovanje izuzetno veliki, ali kada se sagleda sveukupna dobit koju prelazak na novu tehnologiju donosi, lako možemo zaključiti da je to ulaganje koje se svakako isplati, jer donosi dobit državi koja sada dobija slobodne kanale koje može da ponovo iznajmi npr. mobilnim operaterima što joj donosi dobar izvor prihoda, a s druge strane ti novi kanali će olakšati i razvoj informatičkog društva koje je strateški cilj Evropske unije i većine modernih država, dok će s druge strane televizije ostvariti velike uštede u potrošnji električne energije i moći će da razvijaju nove servise koji će ili povećati njihovu privlačnost ili otvoriti mogućnost ostvarivanja dodatnih prihoda.“ (Todorović, Aleksandar Luj, 2014: 105).

Nadalje, u knjizi „*Interaktivna televizija*“ Aleksandar Luj Todorović jasno pojašnjava šta nam je donijela nova tehnologija, govoreći i o konvergenciji. „Digitalni signali su manje osetljivi na šumove, smetnje i izobličenja. Oni nude mnogo šire polje za razvoj kreativnosti, jer omogućavaju izuzetne manipulacije signala slike i tona koje nisu moguće u analognom domenu. Jednom rečju, omogućuju izradu sasvim nove generacije produkcionih alatki izuzetnih mogućnosti. Međutim, digitalni princip nudi i dodatne prednosti. Pre svega on omogućava konvergenciju računarskih, telekomunikacionih i audio – vizuelnih tehnika što otvara vrata masovnoj upotrebi računara u audio-vizuelnoj produkciji i pojavu sasvim novog entiteta koji objedinjuje sve tri pomenute oblasti.“ (Todorović, Aleksandar, Luj, 2014: 97).

Već danas smo svjesni činjenice da digitalni standard omogućuje izuzetno stabilan prijem slike, ne samo na stacioniranim, već i na mobilnim prijemnicima, kao i jednostavnu integraciju sa personalnim računarima što predstavlja konvergenciju.

Ovaj teoretski dio možemo ilustrovati i jednim konkretnim primjerom, koji pokazuje šta nam digitalna tehnologija danas znači. Radi se o protestima građana u Banjaluci i Sarajevu (slučaj Dragičević i Memić roditelji koji tragaju za počiniocima ubistava njihovih sinova – aktuelni događaji u periodu nastanka ovog magistarskog rada). Naime, o ovim dešavanjima i protestima, saznajemo u istom trenutku dok se dešavaju. Uživo putem televizije, ali i Interneta pratimo napade policajaca na građane u Banjaluci koji su izašli da se bore za svoja prava u potrazi za istinom i pravdom. Live streaming ili uživo prijenos gledamo i na društvenim mrežama Facebook, Youtube kanal i drugim platformama. Novinari danas izvještavaju koristeći tehnike i sredstva koja su početkom XX stoljeća bila nezamisliva, a on line novinari obavljaju posao koji je do samo prije 15 godina bio potpuno nepoznat. Pojam pravovremenog objavljivanja vijesti je u cjelini redefinisano. Tehnologija je omogućila dopisnicima, novinskim

⁴ https://www.itu.int/net/pressoffice/press_releases/2015/25.aspx (pristupljeno: 19.04.2019. u 09:17 h)

organizacijama, agencijama i novinarima generalno da gotovo u trenutku prenose informacije, a s druge strane publika je počela jednostavno da očekuje to neposredno izvještavanje o nekom najnovijem događaju i njegovom razvoju. Čak u novije vrijeme imamo i ne tako rijetku pojavu da se građani nađu u ulozi novinara tzv. građansko novinarstvo, pa je uvriježeno već pravilo da danas novinar može biti svako, o čemu će se više govoriti u jednom od narednih poglavlja ovog rada. Danas građani koji se nađu na pravom mjestu u pravo vrijeme uz pomoć mobilne tehnologije mogu uživo prenositi neki događaj i na taj način oni preuzimaju ulogu novinara. Postavlja se i pitanje šta je onda danas pravovremeno? Nekada je pravovremeno bilo kada bi se nekoliko dana poslije objavila vijest o nekom događaju. Navest ćemo jedan udžbenički primjer koji studenti novinarstva poznaju. „Kada je 1953. godine krunisana engleska kraljica Elizabeta II, američke televizijske mreže su se međusobno takmičile koja će prva da pošalje snimak preookeanske ceremonije i prikaže ga američkoj publici u roku od 12 sati poslije događaja.“ (Krejg, 2010:23) U današnje vrijeme to bi nesumnjivo bila već zastarjela informacija.

Navest ćemo jedan primjer sa naših područja kojem su svjedočili gledaoci BHT1 televizijskog kanala prije šest godina. Naime, poznato je da veliku filmsku smotru u Berlinu popularniju kao *Berlinale* prate mediji širom svijeta. Na toj filmskoj smotri prisustvuju samo najbolji novinari/urednici i oni koji su se specijalizirali za film. Nekada bi novinari odlazili tamo i snimali svoje reportaže koje bi emitovali mjesec dana kasnije. Tom praksom se rukovodio tada i javni radio televizijski servis u Bosni i Hercegovini - BHT1 koji je već nekoliko godina na ovu filmsku smotru slao svog urednika kulturnog programa Dževdeta Tuzlića. On bi svakodnevno slao izvještaje sa dešavanja na Berlinaleu, a potom bi se vratio u Sarajevo i montirao reportažu koju bi emitovao skoro mjesec dana nakon što se događaj završio. U današnje vrijeme ovakva praksa je već odavno prevaziđena, s obzirom da već na internetu, tačnije na oficijelnoj stranici ovog Festivala⁵ je moguće danas uživo pratiti i dešavanja na crvenom tepihu, press konferencije i okrugle stolove, pa čak i naknadno se vratiti na te sadržaje ukoliko su propušteni, tako da novinaru jedino preostaje da pronade neku novu priču tako reći „daleko od očiju javnosti“ ili „iza kulisa festivala“ i sl. Moguće je i da potraži neki drugi ugao gledanja ili zaista bude uživo u datom trenutku izvještač sa događaja koji se trenutno odvija. Znači novinar danas mora biti korak ispred događaja, možda i anticipirati tok stvari, kako bi bio prvi u objavljivanju informacija, aktuelan i zanimljiv. Ono što je važno jeste činjenica da uprkos svemu, uloga novinara je ostala u velikoj mjeri nepromijenjena,

⁵ https://www.berlinale.de/en/im_fokus/videstreaming/streaming_interim.html?openedFromSearch=true
(pristupljeno:28.04.2019. u 15:50 h)

primjećuje to i Ričard Krejg u knjizi „*Onlajn novinarstvo*“⁶: „Osnovni cilj novinara bio je potpuno isti kao i danas, a to je da objavi vijest što je moguće brže i tačnije. Ovaj cilj ostao je isti, ali je tehnologija iz korijena promijenila standarde po kojima procjenjujemo nekoliko aspekata vijesti.“ (Krejg, 2010:22). Naglasak bi ovdje bio ne samo na bržem, nego i tačnijem izvještavanju. Jer profesionalni novinar je dužan da provjeri informaciju iz više izvora, pa tek onda da je objavi, što obični građanin novinar nije u obavezi. Zato je novinarski posao danas mnogo složeniji i uz sve to stresniji. Naime, u XXI stoljeću novinari obrađuju izuzetno složeno savremeno društvo. Činjenica jeste da im u tome pomažu nove tehnologije. Sjetimo se samo da su novinari u prošlom stoljeću imali olovku, papir i pisaću mašinu, potom se polako u to uključio telefon, fotoaparatus, magnetofon, digtafon, video kamera i kompjuter. Da bi došli do informacije prevazišli su jednostavno posmatranje i intervjuisanje. Sada to obuhvata pregled državne dokumentacije, arhive, kompjuterske baze podataka i naravno internet koji je ogromni izvor raznih informacija. Čini se da novinari sa svim tim inovacijama imaju danas mnogo veći uticaj, nego ikada ranije. Sa svim uznapredovalim tehnologijama porasla su svakako i očekivanja konzumenata. Više nije dovoljno otići na mjesto događaja, napraviti zabilješke i napisati priču, jer publika je prvo uz vijesti željela slike, zatim film ili video snimak, a sada želi izvještavanje uživo. Ljudi sada žele sve u isto vrijeme, podatke koji se odnose na priču, adekvatnu sliku i interakciju, jer ukoliko sve to nemate, onda gubite svoju publiku koja će pronaći neki drugi izvor informacija ili jednostavno prebaciti na drugi kanal. „Televizija je podigla nivo očekivanja kod publike, a Internet još više.“ (Krejg, 2010:24).

Osim što se u novije vrijeme od novinara očekuje da budu brzi, informativni, objektivni, od njih se očekuje da budu i eksperti za svaku priču o kojoj izvještavaju, vrsni poznavaoци tehnologije i tehnike koju koriste prilikom svog izvještavanja i ono što je u novije vrijeme sve prisutnije novinar mora znati razlikovati *fake news* (lažna vijest) od istinite, prave vijesti. Novinari u pripremanju priča za štampanje ili emitovanje na radiju i televiziji trebaju imati u vidu tri osnovne stvari: činjenice, medij i publiku. Moraju znati kako činjenice uvezati u dobru i zanimljivu i informativnu priču, tu priču trebaju prilagoditi za medij za koji izvještavaju, a uz sve to i voditi računa ko je publika kojoj se obraćaju. Kada govorimo o televizijskom novinarstvu, izazov je u današnje vrijeme privući pažnju gledalaca, jer je publika postala fragmentirana, odnosno rascjepkana. Osim što se novinar mora pridržavati svih ranije navedenih činjenica kao što je brzina, pravovremenost, istinitost i sl., novinari moraju napraviti priču koja će držati pažnju publike, jer čini se da u posljednje vrijeme i pažnja publike je postala kratka. Onih predviđenih jedan minut i 30 sekundi za neku priču je postalo predugo za publiku koja želi brzo biti informisana o nekom događaju. Danas se

⁶ Krejg, Ričard, *Onlajn novinarstvo*, Clio Beograd, 2010.

nažalost, teško rukovoditi profesionalnim načelima koji kažu da je najvažnije držati se profesionalnih standarda pristupa priči, a ne podvlađivanje publici i njenom ukusu. Pri tome se ipak ne mogu zanemariti i oni od kojih mediji žive, a to su konzumenti. U zaključku svega navedenog možemo reći, da bi novinar bio uspješan u svom poslu, on mora imati osnovno znanje o novinarstvu, biti informisan o aktuelnostima i oblasti koju prati, a vještine se mogu vrlo brzo naučiti i savladati u smislu korištenja modernih tehnologija, a sve u svrhu izrade novinarske priče. Novinarstvo, prema Rus-Molu⁷, da bi sačuvalo ugled i svrhu, mora da prihvati svaku inicijativu za podizanje kvaliteta. Trebalo bi da primjenjuje menadžment kvaliteta na svakom koraku, da izbriše granice prema nauci, poslovanju i istraživanju u svom pregneu. Uz to, svakako da se strogo pridržava principa i najboljih praksi svoje profesionalne etike, jer ni u zemljama koje veoma dugo poznaju slobodu štampe, javnost, odnosno građani, nisu zadovoljni ni radom svojih medija ni radom novinara. Rus - Mol nadalje tvrdi da: „*S novim medijima i novinarstvo je ponovo otkriveno*“. (Rus-Mol, 2014:282). S ovim bi se mogli složiti, jer je činjenica da se sve više pojavljuje, ali i zaživljava tzv. multitask novinarstvo koje od novinara danas pravi 'univerzalnom svezalicom'. Savremeno novinarstvo traži, kako je to rekao i Miroljub Radojković, „*hitro saopštavanje „u malim zalogajima*“, *s mnoštvom putokaza prema informacionim magistralama i bazama podataka*“. (Rus-Mol,2014:282). Svjesni smo činjenice da novinari sve više rade za svojim kompjuterima u umreženim redakcijama, koristeći tehnološke inovacije koje su im na raspolaganju, a da spram njih nemaju dovoljnu kritičku distancu. Uz sve to, novinar mora biti radoznao ili kako bi rekli Englezi *up to date*, biti u toku zbivanja. Danas mediji nastoje da budu prvi koji će da objave neku informaciju i to senzacionalnu, ali im takav pristup ne ostavlja dovoljno prostora da tu vijest provjere ili da je informativno i vrijednosno odmjere kako bi znali da li je najvažnija. Kako naglašava Rus-Mol: „Novinarstvo u sadašnjem vremenu je sve brže i brže, a cilj je samo biti aktuelan i prvi. To se postiže javljanjem uživo, slika mjesta o dešavanjima koja pokreću svijet. Zbog brzine izvještavanja trpi kvalitet selekcije informativnih sadržaja i dubina obrađenih tema. Novinari imaju sve manje vremena za pripremu i analizu, jer svakodnevno su u potrazi za senzacijom i to 24/7.“ (Rus-Mol, 2014:32). Rus-Mol uvodi i pojam i formu *infoteinment* koja obuhvata dva pojma i to informaciju i zabavu, što će reći da su danas novinari primorani nuditi estetski upakovane informacije kako bi došli do što većeg broja konzumenata. Nadalje, od novinara se danas traži da radi za različite medije, pa je reporter sada i video novinar, ali i montira svoj prilog, pri tome priču pravi i prilagođava za web stranicu, radio i televiziju⁸. Od novinara se iziskuje da

⁷ Rus,Mol, Novinarstvo, Clio Beograd, 2014.

⁸ Primjer takvog pristupa radu imamo na Radio Slobodna Europa - <https://www.slobodnaevropa.org/>

posjeduje znanje o temama o kojima izvještava, a da pri tome zna svoj novinarski zanat, te da ima talenat da svoju lijepo upakovanu priču prezentira i svojoj ciljnoj publici.

S aspekta publike, ono što je bitno za novinara jeste činjenica da će između ostalog biti dobar onaj novinar koji poznaje svoje konzumente i njihova očekivanja, a na cijeni će, tako reći, biti oni novinari koji se specijaliziraju za određene tematike, jer dobri novinari u specifičnim oblastima danas su rijetkost. Novinarka njemačkog *Suddeutsche Zeitung*a Alexandra Borchardt je izjavila da će: „*novinari u novomedijskom okruženju biti važniji no ikad jer u digitalnom svijetu postoji jako puno informacijskih kanala.*“⁹

2.1. Predmet istraživanja

Predmet istraživanja je *TVSA u procesu digitalizacije – uticaj i refleksija digitalizacije na novinarsku profesiju*, u smislu koliko se mijenjaju novinarski standardi, procesi rada i koliko to utiče na sami sadržaj emitovanog programa, te generalno uloga novinara u digitalnom dobu. Na slučaju studije pokazat ćemo kako je digitalizacija uticala i utiče na novinarski rad. Vidjet ćemo kako je proces rada ubrzan, ali i dalje ostaje pitanje da li je to dovoljno kako bi u konačnici imali kvalitetan programski sadržaj? Da li digitalizacija znači ujedno i bolji i kvalitetniji sadržaj? Predmet istraživanja između ostalog jeste i strategija digitalizacije TVSA tj. da li je postojala i koliko je doprinijela unaprijeđenju novinarske profesije?

Prelazak sa analogne na digitalnu produkciju i emitiranje je proces koji televizije mogu izvesti interno, ali bez podrške države da se instaliraju digitalni predajnici i nabave set-top boxovi za domaćinstva, razumljivo je da tranzicija ne može biti uspješna. Ono što je malo ili nikako poznato u javnosti, pa čak i među uposlenicima TVSA, jeste činjenica da je Televizija Sarajevo kao javni emiter u BiH prva završila gotovo sve tehničke pripreme za digitalizaciju, pa je tako već devet godina televizija koja ima savremenu digitalizovanu opremu, digitalnu režiju iz koje emituje program u Full HD tj. visokoj rezoluciji, te i danas nabavlja novu i savremeniju opremu prateći evropske trendove u skladu sa budžetom kojim raspolaže. Treba imati na umu da je uvođenje digitalne televizije veliki izazov čak i za daleko razvijenija društva od našeg kao i za znatno razvijenije televizije od Televizije Sarajevo. Poznato je da digitalizacija medijskog prostora predstavlja proces koji zahtjeva sofisticiranu opremu, obučene kadrove i znatna finansijska sredstva. To podrazumjeva i digitaliziranje cjelokupnog

⁹ <http://www.vecernji.hr/vijesti/novinari-vazniji-nego-ikad-udigitalnom-dobu-1028587>, (pristupljeno:

18.04.2019. u 10:00 h).

produkcijom i emisionom lancama, od studija do predajnika, kako bi se mogućnosti digitalne televizije maksimalno iskoristile. Uvođenje digitalne televizije znači potpuni prelazak u jednu novu eru kako iz pozicije rukovodilaca, tako i s pozicije uposlenika, ali i krajnjih korisnika – gledalaca. Jasno je već odavno da publika digitalnom televizijom dobija kvalitetniji televizijski signal, prijem programa bez smetnji, mogućnost većeg izbora programskog sadržaja, kao i nove usluge, jednom riječju publika dobija televiziju visokog kvaliteta. U digitalnom emitovanju gledalac bira programe uz pomoć elektronskog programskog vodiča (EPG), te može da koristi programe i servise prema vlastitom zahtjevu, u vremenu i redoslijedom koji sam odredi. Ova nova paradigma navodi sve TV stanice da ponovo razmotre svoju programsku politiku, način produkcije, organizaciju, finansiranje, korelaciju s ostalim elementima u novom odnosu u sektoru emitovanja. Internet danas dominira u našem životu i promijenio je i način na koji ljudi međusobno komuniciraju, ali i način na koji se danas informiraju. Sada je i drugačiji način gledanja televizije. TV programi su se do sada emitovali u našim domovima bez naše kontrole. Danas, kao što smo više puta naglasili, gledalac sam bira i vrijeme i mjesto, te na taj način postaje svojevrsni urednik programa. U mogućnosti je da propuštene sadržaje pogleda naknadno. Nekada se govorilo da je pisani medij mnogo odgovorniji, jer se pisanim sadržajima čitaoc može vratiti, a jednom odgledani TV sadržaj je nemoguće ponovo pogledati sve dok ne bude njegovo reprizno emitiranje. Danas svjedočimo i tome da se gledalac može vratiti televizijskim sadržajima, što bi analogno prethodno izrečenom značilo i da televizija mora biti danas mnogo odgovornija prema svojim gledaocima i sadržajima koje plasira. U današnje vrijeme teško je čak govoriti o mediju kao zasebnoj cjelini, jer upravo konvergencija je dovela do toga da nema velike distinkcije između pisanog i elektronskog medija.

S druge strane, pametni televizor korisnicima/gledaocima omogućava da se povežu sa društvenim mrežama, pregledaju digitalne fotografije i videa, pa čak i kupuju i to sve sa jednog mjesta, iz svog doma. U konačnici gledalac sam sebi kreira programsku šemu, jer može da gleda vijesti onda kada to poželi, ali i ostale medijske sadržaje, što znači da je postao vrlo selektivan. Za razliku od analognog emitovanja, u digitalnoj platformi slika i zvuk se kompresuju, tako da je moguće putem jednog TV kanala prenijeti najmanje četiri digitalne usluge, čime se omogućuje djelotvornija upotreba frekvencijskog spektra koji inače predstavljaju ograničen resurs. Osim toga, digitalni signal nudi kvalitetniju sliku i zvuk, otporniji je na smetnje i jednostavniji za arhiviranje. Bitna karakteristika digitalne televizije je interaktivnost, odnosno mogućnost da gledatelj putem televizije šalje poruke i bude aktivni učesnik programskog sadržaja. Postoji širok spektar moguće upotrebe interakcijskih servisa, od glasanja, kupovine, klađenja, iznošenja sugestija i primjedbi na programske sadržaje, do

pristupa Internetu i čitanje e-mailova. Dakle potpuno je izmjenjeno iskustvo gledanja televizijskog programa. Konzument više ne predstavlja pasivnog posmatrača programskog sadržaja, već postaje i njegov aktivni kreator.

Za novinare rad u digitalnom okruženju omogućio je inovacije u radu, efikasniji i brži pristup radu, multimedijalnost i mogućnost obavljanja veći broj aktivnosti sa jednog mjesta, odnosno, na vlastitom računaru. Ovim je televizija značajno ubrzala proces kreiranja i realizacije programskih sadržaja.

Imajući u vidu sva ova saznanja o digitalizaciji i njenoj prednosti kako za korisnike, tako i za one koji proizvode programski sadržaj, tadašnje rukovodstvo Televizije Sarajevo (direktor TVSA Emir Zlatac i direktor programa TVSA Amir Zukić 2007-2011.) bez ikakve pisane strategije ušli su u proces digitalizacije, a sve s ciljem da TVSA bude spremna za novo digitalno doba. Proces nije bio nimalo lagan i jednostavan, jer do tada su uposlenici ove kuće suvereno vladali analognim sistemima i radom sa beta mašinama, a nakon toga i sa digitalnim kasetama koje su u odnosu na beta generaciju još više ubrzale njihov rad. Međutim, kada je na red došla nova tehnika, oprema i tehnologija rada koja je podrazumijevala snimanje materijala na kartice, unos istog na vlastiti kompjuter, potom u server odakle se materijal koristio za montažu, naišlo se na velike otpore uzrokovano strahom da se nešto ne izbriše ili ne snimi. To je jednostavno bilo i za očekivati, jer se ljudi uvijek boje nepoznatog, novog i drugačijeg. Ti otpori trajali su dugo vremena, a najviše su ih pružali stariji uposlenici, koji do tada nisu bili upoznati ni sa osnovnim kompjuterskim operacijama, pa im je u početku novi sistem rada predstavljao veliki problem izazvan upravo pomenutim strahom. No, pojednostavljivanje posla koje je donijela digitalizacija „slomili“ su početne otpore i godinama nakon sprovođenja digitalizacije mnogi od njih danas ne bi mogli zamisliti da se vrata na nekadašnji sistem rada. Razumljivo, jer je ranije za sedmične emisije koje su u finalu trajale 30 minuta bilo potrebno dva ili više termina za montažu od po osam ili deset sati rada kako bi se sve smontiralo na vrijeme, a pri tome se podrazumijevalo da je predhodno unesen i pripremljen materijal za montažu. Danas za sedmičnu emisiju od pola sata, koja je zahtjevnija u smislu da u procesu proizvodnje se koristi arhivski materijal, fotografije, muzičke podloge i sl. potrebno je najviše jedan termin od šest do osam sati. S druge strane, kada se danas pojavi neka greška u procesu montiranja ona se može vrlo lako otkloniti, jer digitalna tj. kompjuterska montaža omogućava novinaru da se vrati na mjesto gdje je greška nastala i ispravi je odmah, što je u ranijim slučajevima podrazumijevalo da se sve smontirano do te greške mora prebaciti ponovo na novu kasetu, kako bi se greška ispravila te se nastavio dalji proces montaže. Zato su ranije pripreme materijala za montažu emisije trajale znatno duže, čak i po nekoliko dana. Danas se arhivski materijal također nalazi na serveru i samo jednim klikom moguće ga je preuzeti u

procesu montaže ili pripreme. Ranije je to za novinare predstavljalo dodatne sate radnog vremena, jer su morali tražiti arhivski broj, pa u posebnim arhivskim prostorijama tražiti po policama kasetu koju bi nakon preuzimanja pregledali na mašinama predviđenim za to, zabilježili kodove, potom pisali tekstove za OFF-ove (ton koji prati sliku) i tek onda ulazili u proces montaže.

Kada govorimo o arhivskom materijalu na TVSA, moramo istaći činjenicu da još uvijek rukovodstvo ove kuće nije shvatilo važnost postojanja vlastitog arhivskog materijala, naročito danas kada su na snazi zakoni o autorskim pravima. Tako da danas ne postoji poseban odjel koji bi se bavio arhiviranjem i vođenjem evidencije o materijalu, pa je to jedna od najslabijih karika u digitalizovanoj TVSA. Inače, ono što važi za sve televizije jeste činjenica da televizija vrijedi onoliko koliko ima dobar i kvalitetan arhivski materijal. Naročito je ovo važno za brzo digitalno vrijeme kada većina ljudi ne poznaje neke činjenice. Zato je arhiva važna, jer svjedoči o jednom vremenu. Do sada na TVSA o arhivi se brinula samo jedna osoba zadužena za to, koja je svojevrijem davala nazive arhivskom materijalu, pa ne čudi činjenica da se među arhiviranim materijalom našao i onaj koji je nazvan „šetači bez glava“ – misleći na šetače na ulicama Sarajeva kojima nisu snimljena lica i niz je takvih i sličnih primjera. Pri tome evidencija arhivskog materijala je dugo godina vođena ručno pisana, u sveskama, a onda su se vremenom iz tako vođene arhive nazivi i numeracije počeli unositi u kompjuter. Međutim, i dalje je samo jedna osoba poznavala sistem arhiviranja, što je predstavljalo veliki problem u proizvodnji programa, jer nije postojao niko drugi ko bi mogao konkretnu osobu zamijeniti ukoliko je odsutna. U periodu digitalizacije, značajan arhivski materijal TVSA je ostao na beta kasetama, potom na DVCAM kasetama i još uvijek nije izvršeno adekvatno obrađivanje i unos u kompjuter, tako da se dosta značajnog materijala kojeg je TVSA snimala i arhivirala u proteklih 20 godina, ne može koristiti, jer više ne postoje ni mašine uz pomoć kojih bi se unio sav taj materijal, a potom i adekvatno obradio i prilagodio za današnju upotrebu. U pitanju je materijal u formatu 4:3, a danas ova televizija emituje program u 16:9 formatu.

To znači da se formati moraju prilagoditi i obraditi, što zahtjeva jedan dugi period rada na obradi svih značajnih arhivskih materijala¹⁰.

Ne postojanje dobre digitalizovane arhive za TVSA, već sada predstavlja veliki problem, a ako se u buduću tome ne posveti pažnja, postoji mogućnost da mnogi materijali koji se uz to

¹⁰ Da je arhiva značajna, pokazalo je to i jedno naučno okupljanje arhivara u Sarajevu 2012. godine, gdje se govorilo o značaju arhivske građe i šta on znači za proizvodnju programskog sadržaja, naročito u dokumentarnom segmentu programa. Po arhivi se vrednuje upravo televizija.

nalaze i u neadekvatnim prostorijama i uslovima propadnu, što bi bio veliki gubitak kako za konzumente, tako i za sam medij.

Kada govorimo o strategiji digitalizacije na TVSA, već smo u uvodu ovog rada rekli da nije postojala u pisanoj formi. Međutim za potrebe ovog rada, razgovarano je sa osobama koje su u vremenu procesa digitalizacije bili na rukovodećim pozicijama ove kuće. Prema njihovom kazivanju, tehnološka strategija bila je sačinjena od pet osnovnih principa:

1. Desktop produkcija
2. Rad bez traka
3. Bežično okruženje
4. Objedinjena mreža
5. Jedinstven sigurnosni model

Sve ovo navedeno do sada, predstavlja samo tehnički aspekt rada i pokazuje koliko su nam nove tehnologije ubrzale rad, ali i dale jedan novi tempo da se bude prvi od svih na usloženom medijskom tržištu.

U prošlosti su recimo sektor produkcije, proizvodnje i programa bili i fizički odvojeni u različitim prostorijama, a danas nova tehnologija dozvoljava i promjene u smislu da se programski sadržaj ne mora više proizvoditi samo u specijaliziranim prostorijama, već je to moguće raditi i na vlastitom radnom stolu i kompjuterskom desktopu. Ako pojedini dijelovi opreme i moraju biti smješteni u određene ambijentalne uslove, njen operativni dio ne mora. Ukoliko novinar koji piše tekst i montira audio treba da komunicira sa kolegom koji montira video i dizajnira grafiku, tada oni trebaju da sjede jedan do drugog, jer više ne postoje tehnološke potrebe za segregacijom medija. Svi trendovi u realizaciji programskog sadržaja iziskuju i smanjivanje broja ljudi, jer novinar je taj koji počinje bivati odgovoran kako za sadržaj, tako i za sliku. Imajući ovo u vidu, još uvijek se, barem na Televiziji Sarajevo, to nije desilo i faktički ne postoje video novinari koji bi snimali, ali i montirali vlastiti prilog. Razlog za to je nedovršena sistematizacija radnih mjesta i ne postojanje takvog radnog mjesta unutar sistematizacije ove konkretne televizijske kuće.

Ostaje glavno pitanje, a to je da li je ovakav ubrzani proces rada i moderna tehnologija, nužno omogućila kvalitetniji programski sadržaj? S jedne strane jeste, jer se sada nudi mnogo mogućnosti za snimanje određenih priča u što boljoj kvaliteti koja će se u konačnici svidjeti gledaocu, a brzina omogućuje da se gledaocima ponudi u kratkom vremenu i neka reportaža o određenom događaju koji se tek desio. Ono što se može primjetiti jeste i činjenica da novinari u svojoj brzini za popunjavanjem programskog sadržaja, pa i u rutini, koriste već gotove, najčešće PR-ovske tekstove i teme, naročito u dnevnoj produkciji, nemajući vremena da se posvete pripremi, istraživanju i sl. Zbog toga se i često dešava da se ne rediguju ti gotovi

tekstovi, već odmah prezentiraju publici koja je danas itekako zahtjevna, pa možemo reći i dobro informisana. Ovo potvrđuje i nedavno objavljena studija ¹¹ „*Mediji i shrinking space u BiH*“ autorica Lejle Turčilo i Belme Buljubašić, gdje se navodi: „Sve popularnija je i tzv. copy – paste metoda, gdje novinari/ke, u nastojanju da objave što više sadržaja, ne provjeravaju izvor/e informacija, već samo preuzimaju sadržaje, što je dovelo i do pojave tzv. lažnih vijesti, a u čemu prednjače online mediji koji preuzimaju sadržaje s društvenih mreža bez ikakvih provjera.“ (Turčilo, Buljubašić, 2017:62).

Ipak uz svu uznapredovalu tehnologiju i tehniku, programski sadržaj ovisi o kreativnosti novinara, njihovom obrazovanju i vremenu koje je dato na raspolaganje kako bi se uradila kvalitetna, provjerena i u konačnici aktuelna novinarska priča.

TVSA je kao javni emiter koji je sproveo digitalizaciju, s druge strane zanemario programski sadržaj, uprkos činjenici da nove digitalne tehnologije, kao što smo ranije naveli, omogućavaju bolji i kvalitetniji programski sadržaj. Ova televizija prije uvođenja digitalizacije nije napravila niti jedno sveobuhvatno istraživanje tržišta i gledalaca/konzumenata, kako bi s tim podacima razvijala budući oblik programskog sadržaja. Pošto je medijska ponuda sve veća, ova televizija treba razmišljati o brendiranju, jer to je zaštitni znak onoga koji pravi i proizvodi program i to je ono po čemu će ih gledaoci prepoznavati, razlikovati od drugih i kao takvog prihvatati i pratiti. Javni emiteri se uvijek moraju fokusirati na proizvodnju visoko kvalitetnog sadržaja sa što je moguće manjim troškovima, ali svakako imajući u vidu zastupljenost informativnog, obrazovnog, zabavnog, dokumentarnog, dječijeg i stranog programskog sadržaja, jer to je obaveza javnih emitera.

Činjenica je i to da je Televizija Sarajevo bila i prvi javni emiter koji je pokrenuo i svoj Internet portal www.tvsa.ba . Tadašnji rukovodioci su jednostavno bili svjesni činjenice da proizvod TVSA više ne smije biti samo konvencionalni linearni programski sadržaj, već skalabilni medijski proizvod koji se može distribuirati na različitim medijskim platformama. Nažalost, zbog raznih političkih okolnosti i ne ulaganja novca u razvijanje kadrova, kao i same platforme i povećanja broja zaposlenih na portalu, od pokretanja portala TVSA nije se dalje odmaklo. Pa su ga danas u načinu prezentacije, proizvodnje i pravovremene postavke prevazišli svi web portali ostalih javnih emitera. TVSA ima portal na kojem su plasirane zastarjele informacije, vizuelno je neprihvatljiv i kao takav nije zanimljiv široj internet publici, koja je kao što već znamo, a i više puta smo to ponovili u ovom radu, postala izuzetno zahtjevna i probirljiva.¹²

¹¹ Turčilo,Lejla, Buljubašić, Belma, *Mediji i shrinking space u Bosni i Hercegovini*, 2017. Sarajevo

¹² <http://tvsa.ba/> (pristupljeno: 23.04.2019. u 14:55 h)

Ono što je zanimljivo, jeste da iako je digitalizaciju među javnim emiterima u BiH prva sprovela Televizija Sarajevo, iza svega toga nije stajala nikakva strategija u vidu pisanog dokumenta i plana, tako da kao takva ona ne postoji u arhivi ove kuće. U taj proces išlo se tako reći *ad hoc* oslanjajući se na znanja tadašnjih tehničkih direktora i njihovo vizionarstvo, kreativnost te poznavanje novih aktuelnih svjetskih trendova u medijskom svijetu. Tako da će ovaj magistarski rad zapravo biti prvi pisani dokument o procesu digitalizacije na TVSA, jer do tada je to bila „strategija“ koja je obitavala samo u glavama pojedinaca i stručnjaka ove kuće. Ovo bi za neke ozbiljnije europske TV kuće vjerovatno bio fenomen da je jedna TV kuća uspjela sprovesti digitalizaciju, ali bez ikakve dugoročne strategije i obuke novinara/urednika za novo digitalno doba i okruženje. No, to se i pokazuje u ovom radu kao jedan loš potez, jer su se vrlo brzo uvidjele mnoge manjkavosti digitalnog sistema, koji nije u potpunosti do kraja sproveden, jer nije se razmišljalo o arhivi, obuci novinarskog kadra za digitalno doba, pravljenju elektronskih košuljica za emitiranje programskih sadržaja i niz drugih detalja koje je donio proces digitalizacije ove tv kuće.

2.1.1 Naučni i društveni ciljevi istraživanja

Naučni cilj ovog magistarskog rada jeste prezentacija stanja u BiH kada je riječ o procesu digitalizacije za šta će nam poslužiti studija slučaja TVSA. U naučnom smislu ova tematika se veoma malo ili površno istraživala do sada, naročito u naučnom kontekstu, te rezultati ovog istraživanja mogu poslužiti i za dalja naučna promišljanja ove vrlo značajne teme, kojoj se ne pridaje adekvatna pažnja. Nadalje, cilj je dobiti značajan naučno istraživački materijal o tome kakvi su sve izazovi koje proces digitalizacije postavlja pred profesionalnim novinarstvom u BiH i kako je taj proces uticao na stvaranje kompletne medijske slike u BiH, te kakva je uloga novinara u digitalnom dobu i okruženju.

Društveni cilj ovog rada jeste predstaviti šta digitalizacija televizije donosi krajnjem korisniku te usluge, da li će i u kojoj mjeri krajnji korisnik u budućnosti učestvovati u kreiranju samog programskog sadržaja i da li je to najava da će u budućnosti možda i sam korisnik biti stvaralac televizijske programske šeme? Sve su ovo značajna pitanja koja se već odavno postavljaju na svjetskoj sceni, a kako mi kao država kasnimo i sa samim procesom digitalizacije, tako će i dalje ova pitanja ostati otvorena i aktuelna. To će uticati i na mijenjanje stila života konzumenata televizijskog sadržaja.

2.1.2 Hipoteze i indikatori

Generalna hipoteza: Digitalizacija ne mjenja kvalitet sadržaja televizijskog programa i kvalitet novinarske priče.

Pomoćna hipoteza 1: BiH je još uvijek nedovoljno spremna za digitalizaciju u tehničkom, a posebno u programskom smislu

Pomoćna hipoteza 2: Novinari imaju sve manje vremena za pripremu kvalitetnih programskih sadržaja

Indikatori: iskustva novinara i urednika uposlenika TVSA i AJB, tehnička opremljenost TVSA i programski sadržaj koji se plasira na TVSA

2.2. Metode i tehnike istraživanja

Za svako istraživanje, pa tako i ovo, veoma je važan odabir metoda istraživanja. U izradi ovog magistarskog rada korištene su sljedeće metode: studija slučaja, deskriptivna i komparativna metoda.

Tehnika istraživanja: strukturirani intervju sa unaprijed određenom mrežom pitanja.

a.) studija slučaja – metodom studije slučaja (eng. Case study) dubinski se analizira neka pojava, proces, institucija, osoba, grupa ili događaj. Za analizu se odabire predmet tj. slučaj koji je bogat informacijama i obilježjima koja se promatraju. Metoda se koristi ako se želi odgovoriti na pitanja „kako?“ i „zašto?“ su se određene okolnosti/situacije/događaji dogodili. Iako studija slučaja se ne bi trebala provoditi na pojedinačnom slučaju, već na više njih, ipak samo jedan slučaj je dovoljan za analizu u situacijama kada se proučava jedinstven ili ekstremni slučaj, slučaj koji je tipičan za i reprezentativan za pojavu koja se proučava i slučaj koji se analizira predstavlja otkriće. Studija slučaja ovog magistarskog rada je TVSA.

b.) Deskriptivna – opisivanje je jedan od ciljeva nauke (pored npr. predviđanja i objašnjavanja). Metode deskripcije, kao što kaže naziv, opisuju predmete i pojave. Deskriptivne metode mogu biti metode posmatranja, anketa, studija

slučaja. Deskriptivno istraživanje se može objasniti kao opis stanja stvari u trenutku dok ih istraživač posmatra bez mijenjanja bilo koje varijable. Pri tome, opisuju se različiti aspekti pojave ili predmeta, njihove karakteristike i/ili ponašanje. Ovom metodom biće opisan proces stvaranja programskog sadržaja - od ideje do realizacije kroz konkretan primjer studije slučaja.

- c.) komparativna metoda - u širem smislu, je koncept upoređivanja koji se može objasniti kao umna logička aktivnost koja se javlja u mnogim situacijama svakodnevnog života, a sastoji se u posmatranju sličnosti i razlika između dvije ili više stvari ili pojava. U užem smislu, komparacija kao naučna metoda je sistematski postupak kojim se proučavaju odnosi, sličnosti i razlike između dva predmeta ili pojave sa ciljem da se izvedu određeni zaključci. Ova metoda će biti korisna kako bi se uporedila proizvodnja programskog sadržaja i kvaliteta istog na mediju koji je prošao proces digitalizacije (slučaj TVSA) i medij koji je potpuno digitalizovan od početka svoga rada (slučaj AJB).
- d.) strukturirani intervju - Strukturirani intervju koristi set strogo formuliranih pitanja koja se tokom svakog intervju postavlja istim riječima. U ovoj vrsti intervju pitanja se unaprijed pripremaju. Pitanja se koncipiraju tako da se otvori prostor ispitaniku kako bi izrazio svoje mišljenje i da se spontano izjašnjava o svojim stavovima, osjećajima i općenito o razlozima svog ponašanja u vezi s problemom koji mu je predložen. Valjanost i pouzdanost ove vrste intervju ovisi o dosljednom korištenju istih formulacija pitanja. Strukturirani intervju će nam dati prikaz realnog stanja novinarstva i profesije novinar u digitalnom okruženju. Za potrebe ovog magistarskog rada ispitanicima/ uposlenicima TVSA i AJB postavljena su sljedeća pitanja:

1. Kako ste i na koji način doživjeli proces digitalizacije na TVSA/AJB?
2. U čemu je vama kao novinaru/uredniku pomogla digitalizacija?
3. Da li je digitalizacija pomogla u stvaranju boljeg novinarskog sadržaja i na koji način?

2.3. Vremenski i prostorni plan istraživanja

Vremenski i prostorni plan istraživanja: Intervjui u okviru ovog magistarskog rada su obavljani u periodu februar – mart 2019. u prostorijama TVSA i AJB.

3. TEORIJSKI OKVIR MAGISTARSKOG RADA

3.1. Pojmovni sistem

Osnovni pojmovi kojima će se operirati u ovom magistarskom radu su: digitalizacija, analogni sistem, televizija, digitalna televizija, novinarstvo.

Digitalizacija – „Pretvaranje analognog signala u brojčani oblik, koji tim svojstvom ne gubi kvalitetu bilo prenošenjem, vremenom ili učestalim korištenjem. Ta tehnologija omogućava da se prebacivanjem slike i zvuka u kompjutorski kod signali komprimiraju. Digitalizacija tj. uvođenje digitalnog signala u proizvodnji, prijenosu i odašiljanju provodi se paralelno putem zemaljskog odašiljača, kabelom i satelitom. Sam projekat uvođenja digitalnog signala naziva se DVB, a posebno je standardiziran svaki od tri prijenosna puta – digitalni zemaljski prijenos DVB-T, digitalni projenos DVB-H te digitalna satelitska televizija DVB-S i digitalna kablenska televizija DVB –C“. (Perišin, 2010:231). Ukratko, digitalizacija predstavlja tehnički proces pretvaranja analognog signala u digitalni oblik. Moguće je digitalizirati sve vrste gradiva, od teksta, preko audio i video zapisa, sve do trodimenzionalnih objekata. Riječ „digit“ na engleskom znači broj, cifra. Inače je latinskog porijekla - digitus znači prst.

Televizija – „(grč. *tēle*: daleko;+ lat. *visio*: viđenje), elektronski audiovizuelni medij masovnog komuniciranja kojim je moguće sinhrono i/ili asinhrono posredovati stvarnost. Strukturu televizijskog medija čini složeni skup tehničkih i prirodnih uslova, među kojima su najvažniji: svetlosno i akustički definisan prostor za oblikovanje vizuelnih i zvučnih poruka; tehnički uređaji za analogno ili digitalno prevođenje vizuelnih i zvučnih poruka u elektronske signale; tzv. kanali veze (elektromagnetni talasi i vazduh/etar, kablovske mreže, satelitski sistemi) između televizijske organizacije u kojoj se oblikuje televizijski program i masovne televizijske publike; televizijski prijemnici kojima se elektronski signali prevode u vizuelne i zvučne poruke. U tehničkom smislu imajući u vidu način prevođenja poruka u elektronske signale i obrnuto, moguće je razlikovati analognu i digitalnu televiziju, a uzimajući u obzir način transmisije elektronskih signala do televizijskih gledalaca tzv. zemaljsku, kablovsku i satelitsku televiziju.“ (Miletić, 2012:330,331). „Televizija je u drugoj polovini XX veka postala društveno najuticajniji medij masovnog komuniciranja. Mada je televizija rezultat različitih tehničko-tehnoloških otkrića brojnih naučnika i pronalazača s kraja XIX i početka XX veka, u istoriji medija uzima se da je televizija nastala 1925. godine kada je škotski

inženjer Džon Lođi Ber (John Logie Baird) uspeo da iz potkrovlja kuće u kojoj je živeo elektronski prenese pokretnu sliku siluete njegovog pomoćnika Vilijema Tejtona (William Tayton) do televizijskog prijemnika u prizemlju. Emitovanje prvog redovnog televizijskog programa počelo je u Engleskoj 1936. godine, kada televizija postaje medij masovnog komuniciranja. Zbog drugog svetskog rata u Evropi televizija se kao mas-medij najbrže razvijala u SAD, gde je 1953. najpre emitovan televizijski program u boji. Ova zemlja prva je 1961. brojem televizijskih prijemnika premašila broj domaćinstava. Do kraja XX stoleća i u gotovo svim zemljama na svetu ostvaren je visok stepen zasićenosti društva ovim masvnim medijem, do nivoa da skoro svako domaćinstvo poseduje barem jedan televizijski prijemnik. U prvim decenijama XXI veka televizija je u tehničko – tehnološkom smislu ušla u svoj najnoviji razvojni period, preobražajem u isključivo digitalni medij koji ostvaruje visok stepen konvergencije sa internetom. Uveliko se proizvode i koriste tzv. tele(kom)pjuteri, koji su istovremeno televizijski prijemnici i snažni personalni računari povezani sa globalnim sistemom kompjuterskih mreža čiji ekrani dostižu dimenzije jednog od zidova u prostoriji. Prema stanovištu Dejvida Mekvina (David McQueen) iznetom u knjizi „Televizija“ („Television“ 2001), vrlo je verovatno da će pojam televizije, koji ukazuje samo na elektronski audiovizuelni masovni medij, radikalno izmeniti značenje u bliskoj budućnosti.“ (Miletić, 2012:331).

Digitalna televizija – Digitalna televizija je korak dalje u evoluciji televizije. Kao što se više ne koriste fotoaparati sa negativima nego jednostavan i praktičan digitalni fotoaparat, tako je došlo vrijeme da se oprostimo od analogne i pređemo na digitalnu televiziju. Ona omogućava bolje korištenje radiofrekvencijskog spektra, veće mogućnosti obrade signala, jednostavnije čuvanje i mnoge druge prednosti u odnosu na analognu televiziju. Za gledaoce to značiti više uživanja u njihovom najdražem mediju, ali i neke nove mogućnosti poput pristupa internetu i korištenja web servisa. Digitalni signal obezbeđuje čistiju i oštriju sliku, a i kvalitetniji zvuk zahvaljujući više kanalnom prenosu zvuka. Kod digitalne TV nema više: smetnji, višestruke slike, šumova...

Tu je i prenos slike u widescreen formatu 16:9, koji je prilagođen svim novijim televizorima i omogućava gledanje filmova u formatu u kojem su snimljeni. „Televizija koja koristi digitalnu tehnologiju koja omogućava da se prebacivanjem slike i zvuka u kompjuterski kod signali komprimiraju. Da bi se govorilo o digitalnoj televiziji u pravom smislu, potrebni su zamjena sve analogne opreme digitalnom i digitalno emitiranje signala. Digitalna tehnologija omogućuje da se u svaki konvencionalni analogni kanal smjesti do dvanaest digitalnih kanala, s jasnijim zvukom i oštrijom slikom.“ (Petrišin, 2010:232). „Lat.digitalis; prema digitus: prst; engl. digit: broj, cifra; prst), tehnički izraz za korišćenje digitalnog, nasuprot analognom

načinu prevođenja vizuelnih i zvučnih poruka, tj. celine televizijskih programa u elektronske signale i obrnuto. Proces prevođenja je međunarodno definisan jedinstvenom DVB – Digital Video Broadcasting: digitalno video emitovanje, platformi digitalnog emitovanja, prenosa i prijema televizijskih programa, u zavisnosti od kanala veze kojima se prenose slika i zvuk. Ova platforma uključuje posebne standarde digitalizacije programa za zemaljsku, kablovsku i satelitsku televiziju. Prednost digitalne u odnosu na analognu televiziju u tehničkom smislu je neuporedivo veća propusnost različitih programa po jednom kanalu veze. Gledaocima televizijskih programa digitalna televizija omogućava prijem znatno kvalitetnije slike i zvuka, pod uslovom da poseduju odgovarajuće televizore. Najviši stepen digitalizacije televizije ostvaren je u tzv. internet – protokol televiziji skr. IPTV, koja predstavlja svojevrsni tele(kom)pjuteri ukazuje na visok stepen medijske konvergencije televizije i interneta. Dva medija omogućavaju: recepciju televizijskog programa u realnom vremenu; snimanje i odloženu repetaciju; individualno oblikovanje sopstvenog programskog paketa od emisija koje se realizuju u realnom vremenu ili su snimljene, katalogizovane i pohranjene u teleteku određenog emitera; kao i korišćenje niza tzv. servisnih informacija u formi teleteksta.“ (Miletić, 2012:42).

Novinarstvo – „Prepoznatljiva profesija u društvenoj podeli rada, koja je nastala i razvija se od kraja XVIII i početka XIX veka sa nastankom i razvojem medija masovnog komuniciranja, a od kraja XX stoleća i interneta obezbeđujući ostvarivanje njihove informativne funkcije. Deli se, u zavisnosti od medija u kojima se ostvaruje, na novinarstvo u novinama, izumrlo filmsko novinarstvo, radijsko, televizijsko i intrnet ili on-lajn novinarstvo. Mada nikada nije doseglo društveni status struke, budući da je moguće bavljenje ovom profesijom bez institucionalnog stručnog obrazovanja i formalne društvene potvrde stručne kompetentnosti novinara, značaj novinarske profesije u prošlosti i sadašnjosti za uspostavljanje javnosti u društvu uticao je na razvoj visokoškolskog specijalističkog obrazovanja novinara. Već 1875. godine na „Kornel univerzitetu“ („Cornell University“) u SAD uvode se kursevi iz istorije novinarstva i novinarskog pisanja, a četiri godine kasnije osniva se prva škola novinarstva na „Univerzitetu u Misuriju“ („University of Missouri“). Prva evropska visoka škola novinarstva osnovana je u Parizu 1899. godine, nakon što je na njemačkom „Univerzitetu u Hajdelbergu“ 1895. godine uveden kurs iz novinarstva.“ (Miletić, 2012:224,225).

3.1.1 Tok digitalizacije i njen proces u BiH

Prema Sporazumu iz Ženeve (2006)¹³ konačni datum gašenja analogne televizije bio je 17. juni 2015. godine. Uvođenje digitalne terestrijalne/zemaljske TV (DTT), period prelaska sa analognog na digitalno zemaljsko emitovanje, te gašenje analogne televizije, obaveza je koju je Bosna i Hercegovina trebala uskladiti sa važećim međunarodnim sporazumima iz ove oblasti. U tom pogledu bilo je nužno, za početak, usvojiti digitalni plan frekvencija, što je naša zemlja već učinila, te uraditi strategiju prelaska na digitalno emitovanje, također već uradila i usvojila zakonski i regulatorni okvir. Ali su za uspješnu provedbu digitalizacije i postavljanje dobrih temelja čitavom ovom procesu bila potrebna i značajna finansijska sredstva tačnije 25 miliona eura, kao i adekvatno znanje i dosta dobre volje.

O procesu digitalizacije u Bosni i Hercegovini mediji (novine, radio, televizija i portali) su uglavnom govorili i pisali samo onda kada naša zemlja ne bi ispoštovala zadate rokove, pa se nerijetko susrećemo sa naslovima poput: “Ništa od digitalizacije do kraja ove godine”, „Zašto kasni digitalizacija“, „Digitalizacija u BiH potpuno zakazala“ i sl.¹⁴

Rijetko se putem javnih emitera, kao nosilaca procesa digitalizacije, možemo informisati o tome šta je proces digitalizacije, šta nam on donosi u nekom širem kontekstu i šta su pozitivni aspekti digitalizacije sl. Potvrdilo je to i istraživanje¹⁵ koje su sproveli Prism research – Agencija za marketinška, medijska i društvena istraživanja i Media centar Sarajevo u sklopu projekta SEE Digi.TV, a u okviru programa Transnacionalne saradnje za Jugoistočnu Evropu za potrebe Regulatorne agencije za komunikacije BiH (RAK BiH) u novembru 2012. godine, gdje između ostalog saznajemo da manje od ½ ispitanih (45.4%) je informisano o planovima za gašenje analognog emitovanja. Informisanost je, prema tom istraživanju najbolja u urbanim sredinama, među muškarcima i zaposlenim osobama. Ipak, većina informisanih navodi da ne znaju kada je planirano gašenje analognog emitovanja (70.4%), te mnogi koji tvrde da posjeduju pogrešne informacije.

Većina ispitanika tvrdi da ne posjeduje dovoljno detalja o digitalizaciji (71.5%), a informisani kao izvor informacija najčešće navode TV (62.8%). Svaki četvrti ispitanik (24.3%) spominje prijatelje i rodbinu kao važne izvore informacija.

¹³ <https://www.itu.int/en/ITU-R/terrestrial/fmd/Documents/fxm-GE06-report.pdf> (pristupljeno: 24.04.2019. u 15:51 h)

¹⁴ Naslovi tekstova preuzeti sa interneta nakon unošenja pojma digitalizacija u BiH u pretraživač www.google.ba i www.media.ba

¹⁵ https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2012/06/bhn_e-novinar-januar2013.pdf (18.04.2019. u 10:41h)

Vijeće ministara Bosne i Hercegovine je na 91. sjednici, održanoj 17.06.2009. godine, usvojilo Strategiju prelaska s analogne na digitalnu zemaljsku radiodifuziju u frekvencijskim opsezima 174-230 MHz i 470-862 MHz u Bosni i Hercegovini.¹⁶ Strategija određuje optimalno rješenje za brz i efikasan prelazak s analogne na digitalnu zemaljsku radiodifuziju. Strategija se zasniva na principima promocije razvoja informatičkog društva u Bosni i Hercegovini, podsticanja daljeg razvoja konkurencije i pluralizma sektora komunikacija, stimuliranja stvaranja uslova za kontinuiran razvoj medijskih sloboda i zaštiti interesa svih korisnika i operatora u sektoru komunikacija u Bosni i Hercegovini, u smislu nediskriminacijskog pristupa, kvaliteta i cijena usluga.¹⁷ Usvajanjem Strategije otvara se novo poglavlje u procesu uvođenja digitalne radiodifuzije u Bosni i Hercegovini. Poznato je da za članice Europske unije rok prelaska sa analogne radiodifuzije na digitalnu zemaljsku televiziju je važio do 2012. godine, dok je za ostale zemlje taj rok bio 17. juni 2015. godine. Bosna i Hercegovina nije ispoštovala prvi rok 31.12.2011., kao što nije ispoštovala ni kraj 2012. godine, a već sada je opće poznato da nije ispoštovan ni rok do 2015. godine, a nalazimo se na početku 2019. godine i rezultat je gotovo isti. Ostao je samo još krajnji novi rok, a to je prema novijem izvještaju juni 2020. godine.¹⁸

Da li će BiH ostati analogno ostrvo u digitalnom moru? Ovo je i u vrijeme izrade ovog magistarskog rada ostalo aktuelno pitanje.¹⁹

U skladu sa zaključcima sa 50. sjednice Vijeća ministara BiH od 29.05.2008. godine, DTT Forum BiH je izradio Prijedlog strategije prelaska s analogne na digitalnu zemaljsku radiodifuziju u frekvencijskim opsezima 174-230 MHz i 470-862 MHz u BiH. DTT Forum BiH (Forum o digitalizovanoj televiziji u BiH) osnovan 08.05.2006. godine na osnovu zaključka i preporuka Konferencije “Uvođenje digitalne televizije u BiH”, održane 30.marta 2006. godine.

Ovo tijelo zaduženo za izradu kompletnog i detaljnog akcionog plana digitalizacije, uspjelo je završiti sve pripreme za digitalizaciju.

¹⁶ <http://www.mkt.gov.ba/saopstenja/default.aspx?id=1066&langTag=bs-BA> (18.04.2019. u 15:15 h)

¹⁷ <http://rak.ba> (18.04.2019. u 10:44h)

¹⁸ <http://itunews.itu.int/en/2346-switching-from-analogue-to-digital-television.note.aspx> (pristupljeno: 28.04.2019. u 17:52 h)

¹⁹ <https://docs.rak.ba/documents/a5bce904-bfdd-4d36-8b99-969481d9e436.pdf> (18.04.2019. 10:49h)

“Da bi se dobar posao ipak uradio, puno je lakše bilo objasniti kako je to ipak međunarodna obaveza koja mora biti usklađena sa evropskim vremenskim okvirom i Sporazumom GE06, Ženeva 2006. U skladu s takvim zahtjevima, Vijeće ministara BiH je (na svojoj 14. sjednici održanoj 20.06.2007. godine) razmotrilo i usvojilo Izvještaj o učešću Bosne i Hercegovine na Regionalnoj radio-konferenciji RRC 06 – Ženeva, kao i Završni dokument sa Konferencije, a zatim je Predsjedništvo BiH (20. avgusta 2007. godine), u skladu sa Zakonom o postupanju zaključivanja i izvršavanja međunarodnih ugovora (Sl. gl. BiH 29/00), donijelo Odluku o usvajanju tih dokumenata, veoma značajnih za rad DTT Foruma, izradu Strategije prelaska i samo uvođenje DTT-a. Bosna i Hercegovina je, prateći svjetske tokove u procesu digitalizacije, ušla, može se kazati, na vrijeme i išla ukorak sa ostalim evropskim državama. Tako je, primjerice, bosanskohercegovačka delegacija na međunarodnoj radio-konferenciji u Ženevi (GE06 RRC 06) u organizaciji ITU (Međunarodna unija za telekomunikacije) napravila odličan posao u harmoniziranju i izradi RF plana za digitalno emitovanje, te osigurala 8 multipleksa na nacionalnom i po 2 na lokalnom nivou. Time se u perspektivi omogućava da u BiH, teoretski gledano, svako domaćinstvo može, nakon potpunog prelaska na digitalno emitovanje, imati prijem i do 100 TV kanala standardne definicije (u MPEG4) preko antene na krovu”²⁰, napisao je Emir Vajzović, tadašnji generalni sekretar DTT Foruma.

Iako je rok za prelazak sa analognog na digitalno emitovanje RTV signala bio dugo očekivani juni 2015. godine, kada je u svim evropskim zemljama završeno analogno emitovanje, ni danas nije poznato kada bi to moglo da se desi u BiH, rečeno je to i na posljednjoj sjednici Komisije za saobraćaj i komunikacije Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine BiH.²¹ Nakon što su sve evropske zemlje, osim BiH, proces digitalizacije završile 2015. godine, analogni signal televizija iz BiH ugušen je digitalnim signalom televizija susjednih zemalja i daleko je manjeg dometa nego ranije, odnosno manje ljudi ima priliku da gleda njihov program.

O tome kako je BiH još uvijek analogno ostrvo u digitalnom moru pišu mnogi mediji. Detaljne analize procesa digitalizacije u BiH do sada je kontinuirano jedino radio Media centar Sarajevo. Jednu takvu analizu i osvrt na trenutnu situaciju nedavno je uradio Muamer Ćoralić za Media centar Sarajevo iz kojeg za potrebe ovog rada izdvajamo najznačajnije dijelove koji se odnose na faze i tok digitalizacije u BiH. Ovaj analitički tekst nosi naziv: „Da

²⁰ <http://www.media.ba/bs/medijska-politika-regulativa-etika/digitalna-bih-kada-zasto-kako>

(pristupljeno: 18.04.2019. u 10:51 h)

²¹ <https://www.nezavisne.com/novosti/drustvo/Jos-se-ne-zna-kad-BiH-napusta-emitovanje-analognog-RTV-signal/465369> (pristupljeno: 18.04.2019. u 16:45) - objavljeno 18.02.2018. u 10:23 h

li će proces digitalizacije preživjeti sve televizije u BiH? (objavljeno 18.01.2018.)²². “Nijedan od zacrtanih rokova za završetak procesa digitalizacije u Bosni i Hercegovini nije do sada ispoštovan. Iako u Ministarstvu prometa i komunikacija BiH kažu da se najviše vremena gubi na žalbene postupke prilikom javnih nabavki, ni stanje na terenu nije nimalo zadovoljavajuće: digitalizacija predstavlja ogroman finansijski zalogaj za niskobudžetne televizije i bit će pravo čudo ukoliko digitalizaciju „prežive“ sve televizije, prije svega one lokalnog karaktera. Uvođenje digitalne zemaljske televizije u Bosni i Hercegovini, razdoblje prelaska s analognog na digitalno zemaljsko emitovanje i gašenje analogne televizije je obaveza Bosne i Hercegovine koja treba biti urađena u skladu s međunarodnim sporazumima iz te oblasti. Prva faza Projekta digitalizacije podrazumijeva digitalizaciju prijenosne mreže (linkova) na relaciji Sarajevo - Mostar i Sarajevo - Banja Luka sa digitalizacijom centara za kontribuciju i distribuciju signala u Sarajevu, Mostaru i Banjoj Luci, a nakon toga i uvezivanje pet informativno-tehničkih centara (ITC Istočno Sarajevo, ITC Zenica, ITC Tuzla, ITC Bijeljina i ITC Brčko) u sistem digitalnih veza. U prvu fazu Projekta spadaju i odašiljači za inicijalno pokrivanje digitalnim signalom gradova Sarajeva, Mostara i Banje Luke, čime se omogućilo testno emitiranje digitalnog signala na području ta tri grada. Prva faza Projekta digitalizacije je službeno okončana 14. oktobra 2016. godine puštanjem zemaljskog radiotelevizijskog digitalnog signala. U ovu fazu je uloženo 7.457.300 KM, od čega 7.057.300 KM za javne RTV servise i 400.000 KM za Radio HB. Druga faza Projekta digitalizacije obuhvata uvezivanje 11 informativno-tehničkih centara: ITC Bihać, ITC Prijedor, ITC Doboje, ITC Livno, ITC Trebinje, ITC Posušje, ITC Goražde, ITC Orašje, ITC Travnik, ITC Neum i ITC Foča sa pripadajućim linkovskim vezama u integrisan sistem digitalnih veza javnih RTV servisa u Bosni i Hercegovini, kao i unaprjeđenje segmenta mobilnog prijenosa s terena nabavkom Up linka za digitalno satelitsko skupljanje vijesti za potrebe sistema javnog emitiranja u Bosni i Hercegovini. Ta faza obuhvata i osiguranje međunarodnih linkovskih veza sa Hrvatskom, Srbijom, Crnom Gorom i Slovenijom, još je u toku, i za to je namijenjeno 10.400.000 KM. Prva i Druga faza Projekta digitalizacije podrazumijeva pokrivanje oko 80 posto ukupnog područja Bosne i Hercegovine digitalnim signalom. Treća faza Projekta digitalizacije predstavlja pokrivanje preostalog dijela područja Bosne i Hercegovine (oko 20 posto) digitalnim signalom, a to bi trebalo biti urađeno odašiljačima male snage tzv. „gap filler“. Takav projekt s procjenom potrebnih sredstava su Ministarstvu dostavili javni RTV servisi i upućen je u redovni postupak usvajanja”²³.

²² <http://www.media.ba/bs/magazin-novinarstvo/da-li-ce-proces-digitalizacije-prezivjeti-sve-televizije-u-bih> (pristupljeno: 18.04.2019. u 17:21 h)

²³ <http://www.media.ba/bs/magazin-novinarstvo/da-li-ce-proces-digitalizacije-prezivjeti-sve-televizije-u-bih> (pristupljeno: 18.04.2019. u 17:21 h)

Mnogo je faktora koji utiču na brzinu realizacije procesa digitalizacije, ali najviše vremena se izgubi u žalbenim postupcima, tvrde nosioci aktivnosti Ministarstvo saobraćaja i komunikacija, ističući da se žalbe ulažu u svim fazama javnih nabavki opreme, kako u toku otvorenog poziva, tako i u završnoj fazi procesa javnih nabavki.

Vijeće ministara BiH na posljednjoj sjednici u 2018. godini odobrilo je više od 19 miliona konvertibilnih maraka za projekat digitalizacije u Bosni i Hercegovini²⁴, međutim taj novac je tako reći neupotrebljiv s obzirom da nije usvojen projekat na osnovu kojeg bi se u procesu digitalizacije moglo ići dalje. S druge strane u BiH nije okončana ni druga faza digitalizacije, a tender koji je Kancelarija za razmatranje žalbi BiH poništila u februaru 2018. još nije raspisan iako postoji i projekat i obezbijeđen novac. Bez druge faze digitalizacije i linkovskih veza ne može se krenuti sa trećom fazom koja bi podrazumijevala nabavku opreme za 84 repetitora u Republici Srpskoj i 122 u Federaciji BiH.

Kada je riječ o samim medijima, da bi jedna televizija emitovala digitalni signal potrebno je da posjeduje studijsku opremu za proizvodnju digitalnog signala. To znači da mora osposobiti vlastite produkcijske kapacitete i proizvedeni signal dopremiti do jednog od tri Headenda (Sarajevo, Banjaluka, Mostar). Signal se dalje prenosi digitalnom mrežom MUX-a A (u narednom razdoblju i MUX-a B) po uvjetima koje propiše Regulatorna agencija za komunikacije i to pojedinačnim dozvolama za svaki medij. Kada se okonča Druga faza Projekta digitalizacije, u svakoj digitalnoj oblasti – a ima ih devet – emitirat će se po 16 programa. Od 41 televizijske stanice (12 javnih i 29 privatnih) u Bosni i Hercegovini koje su nosioci dozvola Regulatorne agencije za komunikacije za zemaljsko emitovanje, digitalni signal se trenutno emituje tek u tri digitalne oblasti (Sarajevo, Banjaluka i Mostar), a emituju ga tri javna RTV servisa u Bosni i Hercegovini - BHRT, RTRS, RTV FBiH i privatna televizija K3. Dana 14. oktobra 2016. godine u 12 sati u RTV Domu u Sarajevu i Zgradi RTRS u Banjoj Luci pušten je testni digitalni signal u digitalnim oblastima Sarajeva, Banja Luke i Mostara čime je i zvanično okončana Prva faza digitalizacije.

Iz Ministarstva prometa i komunikacija BiH istakli su, pak, da će one medijske kuće koje ne budu tehnički spremne za emitiranje digitalnog signala nastaviti emitiranje analognog signala u skladu s dozvolom koju izdaje Regulatorna agencija za komunikacije, pod uvjetom da analogni signal pojedinačnog medija ne pravi smetnje digitalnom signalu drugih medija.

²⁴ http://www.vijeceministara.gov.ba/saopstenja/sjednice/saopstenja_sa_sjednica/default.aspx?id=28891&langTag=hr-HR (18.04.2019. u 17:27 h)

„Ukoliko se desi taj problem, pojedinačni medij će biti isključen s frekvencije koju koristi taj medij, a Regulatorna agencija za komunikacije će iznaći alternativno rješenje za svaki pojedinačni medij, kako bi emitirali svoj analogni signal“, kazali su u Ministarstvu.”²⁵

Istražujući dalje ovu temu, saznajemo i podatak da javni servis BHT1, kao jedan od nosioca procesa digitalizacije, iako ima skoro svu digitalizovanu opremu i obučene ljude za proces digitalizacije²⁶ još uvijek ne emituje program u HD rezoluciji, nego smontirani materijal u visokoj rezoluciji „kropuju“ tj. pakuju u manji format i takav isporučuju gledaocima što u konačnici za rezultat ima loš kvalitet emitovane i proizvedene slike.

3.1.2. Uloga novinara u digitalnom dobu

Novinarstvo je za mnoge posao iz snova, jer novinar je uvijek na nekom interesantnom putovanju, uvijek je u središtu zbivanja ne samo lokalnih, nego i svjetskih događaja, ima pristup različitim ličnostima od visokih zvaničnika do svjetski poznatih glumaca, umjetnika i javnih ličnosti i nekako je novinar uvijek taj koji je u odnosu na svoju javnost ispred svih zbog saznavanja različitih informacija. Manje je vidljiva ona strana novinarstva koja podrazumjeva duga čekanja za nečiju izjavu, traganje za dobrom pričom, ostajanje duže na poslu u cilju što kvalitetnije i prave priče, vršenje selekcije važnih od nevažnih vijesti, a nerijetko i kada neočekivani događaji mijenjaju čitav tok dana. U digitalnom okruženju novinar još mora da bude vispreniji, a to podrazumjeva i dalje da bude radoznao, ali i da poznaje savremene tehnike i tehnologije i mora da nauči kako da koristi medije na novi način, te da uz sve to posmatra i gleda očima konzumenta. No, novinar uvijek mora biti taj koji donosi informaciju i to provjerenu iz više izvora, da je artikulise, da uvijek odabere temu od šire društvene koristi, a ne kako mu je u današnje vrijeme nameću razni PR stručnjaci i glanogovornici te da se uvijek kritički osvrne na sve to.

Ranije je već u ovom radu spomenuto mišljenje novinarkе njemačkog *Suddeutsche Zeitung*a Alexandre Borchardt koja kaže da će *novinari u novomedijskom okruženju biti važniji no ikada jer u digitalnom svijetu postoji jako puno informacijskih kanala*. Što će reći da nema sumnje da i u tzv. „novom“ digitalnom dobu novinar ima značajnu ulogu u globalnom društvu samo što se način njegovog djelovanja danas naravno u mnogome razlikuje u smislu da sada novinar na drugačiji način priča priču (storytelling), putem različitih platformi ih plasira i na

²⁵ <http://www.media.ba/bs/magazin-novinarstvo/da-li-ce-proces-digitalizacije-prezivjeti-sve-televizije-u-bih> (18.04.2019. 10:55 h)

²⁶ Novinari su prošli obuku za rad na digitalizovanoj opremi za potrebe proizvodnje i produkcije programa.

drugačiji način komunicira sa svojom publikom. Primjetio je to još 2016. godine i Domagoj Bebić koji je u Zborniku informacijska tehnologija i mediji 2016.²⁷ između ostalog kazao: „Korisnici danas zahtijevaju informaciju u tom trenutku, a zbog visokog stupnja interaktivnosti, medijsko izvještavanje postaje razgovor, a ne više prenošenje informacija masovnim publikama.”

S tim u vezi i Lejla Turčilo navodi: “Digitalno okruženje uvjetovalo je novu komunikacijsku situaciju u kojoj novinari gube monopol nad onim što se smatra breaking news (jer prve informacije o događajima, zapravo, objavljuju građani na društvenim mrežama), ali i monopol da sami definiraju šta je uopće vijest. Stoga se novinarstvo u 21. stoljeću ne smatra više proizvodnjom vijesti, nego interpretacijom događaja, a kompetentnost sudjelovanja u toj interpretaciji odvaja novinare-istraživače od ne-novinara izvjestitelja koje se danas nazivaju citizen journalists”.²⁸ Između ostalog, može se primjetiti da korisnici više nisu pasivni primaoci poruka, nego postaju i aktivni sudionici u njihovom kreiranju što je još jedan veliki izazov za novinara i novinarstvo novog doba. Treba također, biti svjestan da kroz historiju novinarstvo je imalo krucijalnu ulogu u informisanju kako bi građani razumjeli bolje događanja i problematike u svom okruženju, te na osnovu toga zauzeli stav, ali i stvaranju pravednijeg i demokratskijeg društva, te da novinarstvo ima i tu edukativnu ulogu u društvu. Zato je neupitan opstanak novinarstva i profesije novinar u digitalnom dobu. Možda čak i više uloga novinara u digitalnom dobu je važnija, jer novinar je taj koji procesuiru na hiljade informacija, objedinjuje ih i plasira u sažetoj formi građanima, poštujući svakako novinarsku etiku, što ga najviše i razlikuje od onih koji spadaju u domen građanskog novinarstva i koji nemaju tu obavezu. “Uvođenje i razvoj digitalnih tehnologija nije samo izdignulo ulogu novinara u ovom dinamičnom medijskom okruženju već je i donijelo značajnu promjenu u kreiranju sadržaja, prikupljanju informacija i produkciji vijesti”. (Bebić, ibid).

O današnjim promjenama u svim formama novinarstva nemoguće je govoriti, bez uključivanja i tehnološkog aspekta. Tehnologiju mnogi smatraju prijateljom novinarstvu, ali ona je definitivno velika podrška novinarstvu, jer omogućava da se što brže i kvalitetnije dostavi informacija do krajnjeg korisnika. Glavna karakteristika današnjih komunikacijskih promjena ogleda se u brzini i razvoju novih trendova, a na novinaru je da se prilagodi. Dakle,

²⁷ https://www.hrstud.unizg.hr/_news/36451/Zbornik%20INFORMACIJSKA%20TEHNOLOGIJA%20I%20ME DIJI%202016%20final%20web.pdf (pristupila: 23.04.2019. u 15:20 h)

²⁸ <http://www.media.ba/bs/magazin-medijska-politika-regulativa/digitalizacija-nije-tehnolosko-vec-drustveno-pitanje> (pristupljeno: 23.04.2019. u 15:21 h)

ono što nove medije čini novima, prema riječima Bebića, nije tehnologija, nego brzina razvoja – konstantno unaprjeđenje, razvoj i usavršavanje.

Prema istraživanjima *Reuters News Digital Report* iz 2015. i 2018. godine²⁹ kaže se da konzumiramo kraće vijesti, zahtjevamo brže izvještavanje, a u novije vrijeme društvene mreže postaju svojevrsni izvori informacija. Znači vidljivo je da se promijenio medijski sadržaj, distribucija istog, produkcija i konzumacija i zato medijska logika i rad ne mogu ostati isti, tradicionalni, nego drugačiji i novi. “Sve veća popularizacija društvenih medija iznjedrila je sadržaj koji je zabavan, privlačan, vizualan, a najvažnije i djeljiv. Vijesti više ne prate tradicionalnu strukturu, ne nastaju na tradicionalan način niti se distribuiraju tradicionalnim putevima. Današnje vijesti razdvojene su u fragmente, izvještavaju u realnom vremenu, distribuiraju se putem društvenih medija te im je cilj privući pažnju. Danas ne samo na popularne sadržaje već i na medijske možemo gledati kao na viralne. Kroz zanimljive, privlačne i kreativne infografike, meme, ankete, videa... Medijski sadržaj više ne prati tradicionalnu medijsku logiku”. (Bebić, *ibid*).

Novinar mora biti svjestan svih navedenih činjenica i očitto zaboraviti na nekadašnje novinarstvo koje je podrazumjevalo proces obrnute piramide, kada se u lidu ili vrhu našla osnovna vijest, pa i odgovor na čuvena novinarska pitanja 5W ili 7W (pet ili sedam osnovnih novinarskih pitanja: ko?, šta? gdje?....), jer je danas činjenica da brzina igra važnu ulogu i bitno je u datom trenutku izvještavati, prikazivati ili prenositi sliku, a samim tim redefiniirati novinarstvo s obzirom da svijet novih medija podrazumjeva da sadržaje stvaraju i dijele korisnici. Besplatne su i stalne informacije pod čijim smo konstantno uticajem, vrijeme je multimedijalnog i konvergentnog novinarstva, zato se mora redefiniirati uloga, vrijednost i tradicionalna novinarska praksa. Novinar danas mora biti svjestan da živimo u interaktivnim tehnologijama koje su dostupne 24 sata, a i da definitivno živimo odveć poznatu tezu teoretičara McLuhana da je “Svijet globalno selo”.

3.2 Uticaj digitalizacije na kvalitet i karakter medijskih sadržaja

Prema riječima Lejle Turčilo, dostupnim podacima regulatora i samoregulatora (Regulatorna agencija za komunikacije i Vijeće za štampu), u Bosni i Hercegovini postoji 192 elektronska medija od toga 139 profitnih radio stanica, 4 neprofitne (plus tri emitera Javnog RTV sistema) i 43 TV stanice (plus tri emitera Javnog RTV sistema), no ipak građani Bosne i Hercegovine,

²⁹ <http://www.digitalnewsreport.org/survey/2018/overview-key-findings-2018/> (pristupljeno: 24.04.2019. u 16:10 h)

iako se sve više okreću *online* medijima, odnosno web portalima, koji bilježe značajan rast kao medij prvog izbora za građane, ipak još uvijek kao dominantan i najčešće korišten medij za zadovoljavanje svojih informativnih potreba vide televiziju. Pokazuje to većina istraživanja stavova javnosti o medijima u BiH, ali i podaci agencija za istraživanje medijskog tržišta, koji već godinama pokazuju kako je TV jedan od najznačajnijih medija. Navedeno istraživanje pokazuje da je prosječno dnevno vrijeme gledanja TV-a 340 minuta, što je više od pet i po sati. (Turčilo, Buljubašić, 2017.). Imajući ovaj podatak u vidu, pretpostavljalo bi se da mediji, konkretno televizije u BiH upravo vode računa i ulažu napore u programski sadržaj koji bi sada u digitalnom dobu trebao biti raznovrsniji, moderniji, aktuelniji, edukativniji, brži i životniji, ali činjenica je da niti jedna televizija u BiH, uključujući i TVSA koja je u ovom magistarskom radu studija slučaja, uopšte ne koristi napredne tehnologije u svrhu brže proizvodnje kvalitetnijeg programskog sadržaja. Ono čemu svjedočimo na svim TV kanalima kao prosječni gledaoci, jesu reprizna izdanja emisija i to ne samo kada je ljetna sezona, što je ranije bio slučaj, već svakodnevno gledamo reprize programskih sadržaja i također pojavljuju se banalizirani sadržaji koji nemaju svoju svrhu osim da kratkoročno zabave publiku. Pri tome radi se o programima vizuelno neatraktivnim, često ispunjeni kič sadržajima, te se za današnje standarde može reći da se radi ponekad o neprihvatljivom novinarskom pristupu temi ili o ne tako važnoj temi koju data emisija obrađuje.

Već je svima jasno da digitalizacija u tehničkom smislu omogućuje bolju sliku i zvuk, s druge strane omogućuje brzinu komunikacije sa publikom i to putem emitovanja programa uživo i prijenos onoga što se dešava u datom trenutku, ali digitalizacija je do te mjere i ubrzala novinarski rad, da je logično kako i publika tj. gledaoci očekuju mnogo više od programskih sadržaja. Sada je oprema mnogo lakša i jednostavnija, a to omogućava da se zaista ode na razna mjesta i snimi potrebni materijal, pošalje se u što kraćem vremenskom roku u redakciju te se emituje odmah nakon uređivanja u montaži. Na ovakav način je moguće biti mnogo kreativniji i brži. Danas, je vrlo jednostavno napraviti i realizirati televizijski sadržaj u tehničkom smislu, ali potrebna je ideja, kreativnost, visprenost i znanje samog autora (novinara, urednika). Digitalizacija omogućava lakši pristup arhivskom materijalu, uz uslov da je arhivski materijal pohranjen i imenovan ili obilježen na pravi način, što smanjuje veliko kretanje novinara i gubljenje dragocjenog vremena, ostavljajući upravo mogućnost za stvaranje više boljih i kvalitetnijih sadržaja u svakom pogledu.

U zaključku, tehnologija je omogućila da se sve radi na jednom mjestu, mislimo prvenstveno na računar, jer se tu nalazi i montaža, i arhivski materijal i sirovi – tek snimljeni neobrađeni materijal, a tu je i audio, muzika, grafika i mogućnost titlovanja materijala. Na jednom mjestu se nalazi sve što je potrebno za realizaciju jednog priloga, emisije i sličnog sadržaja. Čak i

složenije forme kao što su reportaža i dokumentarni film. Od novinara/autora se samo očekuje da navedene prednosti iskoristi za bolju realizaciju svoje zamisli i u kratkom roku proizvede vrlo kvalitetan i gledljiv sadržaj. Posebno je sada zanimljiva montaža, jer vam ona omogućava da radite svoj prilog, priču ili emisiju iz dijelova, što će reći da se više ne mora raditi hronološki, nego kada postoji ideja kako završiti prilog ili priču, to se može odmah raditi, a tek na kraju raditi početak i sve to uklopiti. Moguće je mnogo više intervencija imati na vlastitom radu i to u kratkom vremenskom roku. Digitalizacija između ostalog omogućava i bržu razmjenu video i audio materijala sa drugim televizijskim kućama, tako da u vrlo kratkom roku je moguće putem FTP servera koji je instaliran u svaku montažu i na desktop novinara pristupiti i tom materijalu koji dolazi iz drugih krajeva Bosne i Hercegovine i tako upotpuniti i obogatiti novinarsku priču. Kao što se može zaključiti, digitalizacija je novinarima donijela mnoge prednosti, ali i mnoge poteškoće, jer je u pitanju veća efikasnost s obzirom da svi žele biti prvi i pravovremeno objaviti istinitu i objektivnu informaciju. To se odnosi i na informaciju koja će biti atraktivna i zanimljiva korisnicima, publici i koji će je upravo zbog toga prenositi tj. dijeliti dalje. To za novinare, naročito u informativnom programu gdje se odvija dnevna produkcija, izaziva veliki stres, jer su izloženi u digitalnom dobu većem pristupu informacija od različitih izvora koje treba provjeriti, posložiti i uobličiti u jednostavnu, jasnu i provjerenu priču, prijemčljivu i efektanu za prosječnog gledaoca. Sve to oduzima mnogo vremena. No jedina prednost je da kada se sve to provjeri, uobličiti i pripremi, realizacija je mnogo brža jednostavnija i efektivnija, nego što je to bilo ranijih godina.

3.2.1 Medijska pismenost kao ključni faktor za uspješan proces digitalizacije medija

Medijska pismenost je poput mnogih društvenih pojava doživjela velike promjene još krajem prošlog, a naročito početkom 21. stoljeća. Glavna promjena koja se desila i medijsku pismenost uključila među glavne kompetencije je pojava takozvanog građanina novinara ili kako to još neki nazivaju prozumenta - građanina koji je istovremeno i proizvođač i konzument medijskih informacija. Ta je pojava doživjela procvat pojavom društvenih mreža na internetu i omogućavanjem interaktivnosti sa medijima koji su dijelom ili u potpunosti preselili distribuciju sadržaja na internet.

Građansko novinarstvo je nešto s čim već sada živimo, a u novije vrijeme na društvenim platformama kakav je recimo You Tube³⁰ obični građanin može pronaći i video zapise koji

³⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=Bj16E4NujQA> (pristupljeno 02.05.2019. u 12:52 h)

mu pomažu da postane novinar građanin, te na šta treba obratiti posebnu pažnju, kako pisati i izvještavati i sl. Oni koji još uvijek brane, tako reći, boje novinarstva za građane novinare kažu da su to aktivni građani koji sami određuju izvore i smisao informacija izabranih iz mora informacija, malo mare za profesiju novinarstva kojoj nisu i neće pripadati.

Stoga medijska pismenost igra važnu ulogu u procesu digitalizacije gdje je sada sve mnogo dostupnije, transparentnije i interaktivnije. Digitalizacija omogućava građanima da recimo imaju video na zahtjev tj. da gledaju određene sadržaje onda kada to žele, daje im mogućnost reakcije bilo pisanim komentarom ili usmenim, daje im mogućnost praćenja događaja u onom vremenu kada se događaj dešava, a u novije vrijeme imamo i vrlo čestu pojavu gdje građani koji se nađu na mjestu nekog događaja postaju jedna vrsta reportera tako što objavljuju video materijale, audio materijale sa nekog događaja i ostavljaju eventualno svoje komentare koristeći pri tome platforme kao što su Tweeter, Facebook, Instagram i sl. i tako postaju kreatori medijskog sadržaja. Navest ćemo i jedan primjer koji ilustrira navedeno. U Beču je krajem 2018. godine u centru grada ubijen Vladimir Roganović član Kavačkog klana (kriminalna grupa). Djevojka, slučajna prolaznica, koja se zatekla na tom mjestu je snimila kratki video sa mjesta zločina i uz kratku informaciju o tome šta je vidjela objavila je na Tweeteru. Odmah nakon što je objavila tu informaciju javio joj se novinar ORF-a (austrijska državna televizija) i pitao za dopuštenje da koristi u svom programu njen video zapis. Nadalje ju je zamolio da, ukoliko je još na mjestu događaja, snimi još jedan video koji prikazuje šta se u tom trenutku dešava, što je ova slučajna prolaznica i učinila te na taj način postala reporter ORF.

Imajući na umu ovakve i slične situacije, medijska pismenost itekako postaje mnogo važna za Bosnu i Hercegovinu, kako bi građani sami mogli prepoznati važnost događaja, ali i važnost iznošenja istine. A da bi to znali potrebna im je naobrazba, kao uostalom i novinarima koji u savremenom vremenu moraju ići u korak sa tehnologijama i napretkom kako bi se razvijali i publici nudili samo najbolje. Najbolje je što je provjereno, dobro urađeno i vispreno osmišljeno. Nažalost, medijskoj pismenosti se u BiH ne pridaje veliki značaj, jer su mediji ušli *ad hoc* u proces digitalizacije ne razmišljajući o značaju medijske pismenosti. O toj temi se tek sporadično pisalo, a 2013. godine izašla je i prva ozbiljnija naučna studija koju je objavio Internews, a tiče se medijske pismenosti u BiH. Naslov je upravo „Medijska pismenost u BiH“, a autorica Lea Tajić je detaljno istražila ovu tematiku i ukazala na važnost medijskog opismenjavanja, što uključuje i obrazovni sistem koji bi morao uvesti predmete ili kao izborne ili kao dio redovne nastave, kao i dodatne sisteme obrazovanja kroz medije ili filmske festivale i druge industrije. „Medijska pismenost doprinosi razumijevanju uloge medija u društvu i sticanju suštinskih vještina ispitivanja koje su neophodne građanima

demokratskih društava koji nastoje da razumiju, učestvuju i doprinose javnoj debati. Kroz nastavu medijske pismenosti učenik/ca stiče vještinu analiziranja i kritičkog ‘čitanja’ medijske poruke i razvija svijest o tome kako riječi i narativi, slika i zvuk mogu da se koriste u promociji određenih ideja i ciljeva. Na osnovu stečenih znanja učenik/ca je u stanju da vrši odabir činjenica, zaključuje i kritički vrednuje medijski tekst. Medijska pismenost takođe osposobljava učenike i učenice da koriste medije kako bi pomoću njih izrazili/e svoje ideje i stavove i na taj način aktivno učestvovali/e u kreiranju javnog prostora građanskog društva. Taj aspekt nastave predmeta u isto vrijeme doprinosi razvoju njihovih kreativnih potencijala i estetskog senzibiliteta”. (Tajić, 2013: 101).

Prema definiciji Evropske komisije iz 2007. godine “Pod pojmom medijske pismenosti podrazumijevamo „sposobnost pristupa medijima, razumijevanja i kritičke evaluacije različitih aspekata medija i medijskih sadržaja i ostvarivanja komunikacije u raznovrsnim kontekstima.“ S obzirom da mediji čine neizostavan dio našeg svakodnevnog života, pri tome nova tehnologija nam omogućava komunikaciju na različitim nivoima, pa je na neki način medijska pismenost i važna s aspekta slobode izražavanja misli. Značaj medijske pismenosti, prema Tajićki, ogleda se prije svega kroz sljedeće četiri funkcije: medijska pismenost smatra se instrumentom za zaštitu djece i maloljetnika, instrumentom za zaštitu medijskih konzumenata, preduvjetom za građansku participaciju, te instrumentom za premošćivanje digitalnog jaza. Najveći značaj pridaje se medijskoj pismenosti kao sredstvu za osposobljavanje građana za aktivno učešće u društvenim procesima. Smatra se da je u savremeno doba za učešće građana u društvenom životu nužan preduvjet da oni imaju pristup medijima, da su sposobni na odgovarajući način analizirati i evaluirati medijske poruke, te da ostvare komunikaciju putem medija i na taj način izraze svoj stav.“ (Tajić, 2013:47). Ono što je primjetno jeste činjenica da se u BiH obrazovni sistem ne bavi medijskom pismošću, a mediji još manje, ponekad kroz neke različite projekte progovori nevladin sektor, a naučni radovi i publikacije o ovoj temi i dalje su malobrojni, barem kada govorimo o području Bosne i Hercegovine, jer u regiji se tu i tamo pojavi nova publikacija, a i u sklopu redovne nastave učenici se podučavaju medijskoj pismenosti.

S druge strane, kada govorimo o profesionalcima u medijima, jako se malo ulaže u dodatno obrazovanje, što je nažalost i vidljivo u samom televizijskom programu. Osim općeg znanja, novinar mora da posjeduje i formalno obrazovanje i da ga stalno nadograđuje. Izuzetno je važno da u današnje vrijeme novinar govori najmanje jedan strani jezik, a danas bi se podrazumijevalo odlično poznavanje engleskog jezika uz maternji, a da ne kažemo da je potrebno svakodnevno se informisati o društvenim zbivanjima i aktuelnostima i pratiti sva nova tehnološka, tehnička i kulturna dostignuća.

Podsjetit ćemo se samo postratnog vremena kada se pojavio Media Centar Sarajevo i Media Plan Institut. Ove dvije institucije su napravile velike uspjehe u edukaciji novinara. Polaznici njihovih škola novinarstva, radionica i drugih sličnih edukacionih programa danas su istaknuti i profesionalni urednici u bh. medijima. Bilo je to odmah i vidljivo u programima i generalno medijima za koje su radili ti polaznici. Ove dvije institucija učinile su mnogo i na povezivanju sa ostalim medijima iz regiona što je svakako bio veliki uspjeh u postratnom periodu, u kontekstu rušenja barijera i otvaranja prostora za komunikaciju i raznovrsnost informacija. Zato je generalno obrazovanje u današnje vrijeme koje donosi brzi razvoj tehnologija i generalno brzinu, važno uhvatiti korak s vremenom i pratiti sva nova dostignuća kako bi novinari unaprijedili svoj rad, jer ono što će ih uvijek razlikovati od novinara građana jeste etika kojoj moraju u svim prilikama biti vjerni, a ona podrazumjeva dobro provjerena informacija, iz više izvora i objedinjena u stilski prihvatljiv tekst koji ispunjava sve norme novinarstva, kako se ne bi sveli na copy paste novinarstvo, gdje novinari u želji da što više objave različitih informacija zaboravljaju provjeriti izvore istih. To dovodi do fake news ili lažnih vijesti. Iz tog razloga naglašavamo da je medijska pismenost od izuzetne važnosti na svim nivoima. „Pojava tzv. udica naslova, čiji je glavni cilj obezbijediti čitanost i gledanost, odnosno privlačenje pažnje senzacionalnim i nepotpunim naslovima da bi se obezbijedilo klikanje na linkove, obezvrijedili su novinarsku profesiju, pa je u dijelu javnosti stvorena pretpostavka da se svako može baviti ovom profesijom“. (Turčilo, Buljubašić, 2017:62).

4. STUDIJA SLUČAJA TELEVIZIJA SARAJEVO (skr. TVSA)

4.1 Nastanak i razvoj TVSA

Televizija Sarajevo je s radom počela 1998. godine na tada potpuno novoj broadcast opremi. U to vrijeme, među prvim javnim emiterima je imala savremena reportažna kola i režijsku opremu sa montažnim pogonom, uključujući i televizijske beta kamere novije iz tog vremena. Glavna ideja za osnivanje ove televizijske kuće, prema kazivanju prvog direktora programa TVSA Bakira Makarevića, je došla od tadašnjeg predsjednika Republike BiH Alije Izetbegovića koji je smatrao da glavni grad Bosne i Hercegovine u tom momentu treba da kaže puno više o tome kako se obnavlja nakon rata i agresije na BiH.

Odluku o osnivanju Televizije Sarajevo donijela je Skupština Kantona Sarajevo 02.04.1998. godine. Zato i danas u najvećem procentu ova televizijska kuća se upravo finansira iz budžeta Kantona Sarajevo. Prvi direktor TVSA bio je istaknuti filmski reditelj Nedim Džuharić, a direktor programa je bio pisac Bakir Makarević. Televizija je startala prvo sa jednosatnim programom i u početku se radilo sa iznajmljenom opremom i produkcionim kadrom, da bi vremenom ova televizija, kao što je već navedeno, imala najsavremeniju opremu i stručan kadar. Televizija Sarajevo kao takva nije željela biti konkurencija tzv. velikim televizijama, jedina konkurencija i vodilja bio je kvalitet, kojeg su prepoznali i gledaoci građani Sarajeva, jer to je bila misija ove televizije „*Servis građana grada Sarajeva*“. Ona u tih nekoliko prvih godina i jeste bila – servis građana grada Sarajeva, gdje su se građani mogli informisati o svim aktuelnostima, ali i problemima u Kantonu Sarajevo. Također, je to bila televizija koja je bila otvorena za građane, pa su građani putem telefona obavještavali o svojim problemama, postavljali pitanja i učestvovali u živim programima. Tada je nastala i emisija „U čemu je problem“ kako bi pomogla građanima u rješavanju njihovih svakodnevnih problema. U periodu 2017 i 2018. godine televizija je krenula i sa emitovanjem programa u visokoj HD rezoluciji. Na oficijelnoj web stranici ove televizije između ostalog stoji zapisano: „TVSA je regionalna javna televizija u službi javnog interesa građana Kantona Sarajevo. Signalom pokriva šire područje KS-a, a programsku saradnju i razmjenu ostvaruje sa drugim regionalnim javnim televizijama, te tako svoje emisije plasira širom BiH. Misiju javnog emitera i svoju programsku koncepciju TVSA realizira poštujući evropske standarde profesionalnog i objektivnog novinarstva, a naši uposlenici i saradnici konstatno teže

produkciji najvišeg kvaliteta. TVSA informira, educira i zabavlja gledatelje. Insistiramo na programima domaće produkcije, a značajnu pažnju poklanjamo programskim sadržajima za djecu i mlade. Obaveza i praksa TVSA je profesionalno, pošteno, objektivno i pravovremeno izvještavanje o zbivanjima u Kantonu Sarajevo i u Bosni i Hercegovini, rasvjetljavanje aktuelnih pojava i procesa u društvu, te promoviranje tradicije i kulture Sarajeva i BiH. TVSA je autentičan glas Kantona Sarajevo u Bosni i Hercegovini i u svijetu. Zadatak TVSA je informiranje građana, ali i omogućavanje javnih debata u kojima se profiliraju ciljevi i interesi demokratske javnosti. TVSA ima obavezu promovirati historijske i aktuelne nacionalne, kulturološke i religijske, privredne, regionalne i druge pozitivno vrijednovane osobenosti Sarajeva i Bosne i Hercegovine. Cilj TVSA je da profesionalnim i kvalitetnim programom doprinese promoviranju pozitivnih vrijednosti, te izgradnji demokratskog i prosperitetnog društva. TVSA svoj razvoj dimenzionira na pokrivanju šireg područja Kantona Sarajevo u terestrijalnoj mreži, uvezivanjem sa ostalim javnim televizijama na regionalnom nivou i emitiranje satelitskog signala za dijasporu. TVSA se auditoriju obraća sa platforme vijekovima građene multikulturalnosti Sarajeva i Bosne i Hercegovine, te historijom osvjedočene tolerancije i suživota ljudi svih nacija i konfesija.

TVSA u svojim programima promovira kulturu demokratije otvorenog društva i ljudskih prava, evropskih vrijednosti i bosanskohercegovačkog patriotizma”.³¹

Nažalost, u posljednjih nekoliko godina gledaoci svjedoče lošem kvalitetu programskih sadržaja, čestim repriznim programima sa slabijom kvalitetom slike i zvuka. Iako je digitalizacija omogućila i veću transparentnost i mogućnost učestvovanja gledalaca, ova televizija je taj segment zanemarila, pa danas gotovo da nema niti jedne emisije koja će pustiti u program glas građana, jer to najčešće ne odgovara vladajućim politikama koje posljednjih godina utiču na rast i razvoj ove televizijske kuće, a nerijetko i na kreiranje samog televizijskog programa i sadržaja učestvujući u odabiru gostiju i tema koje će se obrađivati u programu ove televizije. Iako TVSA ima sve predispozicije da bude tako reći gradski lokalni CNN servisni kanal, nažalost to još uvijek nije, a pitanje je da li će sa ovim smjerom kretanja i biti. Tako da u konačnici i sam program ove kuće potvrđuje da digitalizacija ne znači nužno bolji i kvalitetniji programski sadržaj.

³¹ <http://tvsa.ba/index155.htm> (pristupljeno: 24.04.2019. u 13:06 h)

4.1.1 Strategija digitalizacije TVSA

Bosna i Hercegovina jedina je zemlja u Evropi koja još nije sprovela proces digitalizacije iako je među prvima, još 2010. godine, započela taj proces i, za razliku od ostalih zemalja, imala novac za to. Koliko BiH kasni s procesom digitalizacije govori i podatak da je krajnji rok za prelazak sa analognog na digitalno emitovanje signala u Evropi bio 17. juna 2015. godine, a BiH je tek prošle 2018. godine, i to samo u velikim centrima, pustila digitalni signal, a veliki dio teritorije BiH još nije pokriven njime. U Evropi većina zemalja je još 2013. potpuno ugasila analogni signal i prešla na digitalni, što je korisnicima omogućilo bolju sliku i zvuk, a značajno je oslobodilo i radio-frekventni spektar, koji se smatra općim dobrom i koji u ovo digitalno vrijeme sve više dobija na vrijednosti i od kojeg sve države prihoduju ogroman novac. S obzirom da su evropske zemlje, osim BiH završile proces digitalizacije, analogni signal televizija iz BiH ugušen je digitalnim signalom televizija susjednih zemalja i daleko je manjeg dometa nego ranije, odnosno manje ljudi ima priliku gleda njihov program.

Navedenim se ima namjera podcrtati i naglasiti kako se sa izazovom digitalizacije tako reći suočila i lokalna televizijska stanica Televizija Sarajevo. Za manje televizijske stanice to predstavlja ne samo veći izazov, nego i veoma zahtjevan proces. Međutim, zahvaljujući istrajnim pojedincima, tehničkom osoblju, ova televizijska kuća prva je od svih javnih servisa u BiH, krenula u prvu fazu procesa digitalizacije, a koja je podrazumijevala nabavku adekvatne opreme digitalne kamere, linearne montaže, server sa ogromnim kapacitetima za pohranu podataka, računarsku opremu, digitalnu montažu i niz drugih. Proces je trajao dugo i uz velike otpore koji su se javili među novinarima i drugim TV osobljem, jer je podrazumijevalo potpuno novi i drugačiji proces rada koji je na ovaj način bio ubrzan i potpuno drugačiji od nekadašnjeg rada. Ono što je u konačnici zanimljivo i vjerovatno za neke druge evropske medije ovo može biti potpuno iznenađujuće, jeste činjenica da ova televizijska kuća nije imala, kako je već ranije navedeno, nikakvu pisanu strategiju, koja bi poslužila i za izradu ovog magistarskog rada, nego je proces digitalizacije u ovoj medijskoj kući rađen tako reći *ad hoc*, što je u konačnici ipak rezultiralo time da je ovo bila prva televizija koja je nabavila potrebnu opremu na vrijeme ili pak prije vremena, uvezala je svu opremu u sistem da bi u konačnici u periodu 2017/2018 počela emitovati svoj program u HD rezoluciji. Ideja o digitalizaciji krenula je 2010. godine od tadašnjeg rukovodstva direktora Televizije Sarajevo Emira Zlatara i direktora programa Amira Zukića, a dalje su tu ideju

razrađivali i slijedili njihovi nasljednici, te je TVSA uspjela da završi ovaj proces digitalizacije.

Jedina je trenutno televizijska kuća među javnim servisima koja posjeduje digitalna reportažna kola koja omogućavaju živi prijenos svih značajnih manifestacija i događaja. S obzirom da nije postojala strategija, novinari/urednici i tehničko osoblje nisu bili spremni za ovaj proces o kojem su mnogo znali i shvatali da je neminovan, ali nisu prošli nikakvu obuku, pa su tako nastali i brojni problemi u realizaciji uslovljeni neznanjem i nespremnošću. No, poslije se kroz praksu uspjelo sve savladati i otkloniti, no to je dosta usporilo kvalitetan proces digitalizacije ove televizijske kuće.

Stručnjaci su smatrali da pošto Bosna i Hercegovina kasni u procesu digitalizacije, to može biti ujedno i njena prednost u smislu da može primijeniti iskustva drugih zemalja koje su prolazile kroz taj proces. Međutim, u praksi se to nije pokazalo tako, pa se televizija nije pripremila na sve ono što će joj taj proces donijeti u stvaranju programskog sadržaja, već je krenula vlastitim i ujedno težim putem, što je dodatno usporio proces digitalizacije u Bosni i Hercegovini, jer nespremnost je jedan od ključnih problema.

4.1.2 Načini proizvodnje programskih sadržaja na TVSA nekad i sad

Televizija Sarajevo postoji već 21 godinu. Na početku novinari su svoje tekstove diktirali daktilografu, a onda vremenom su dobili svoje pisaće mašine, a ubrzo i kompjutere, pa je pozicija daktilografa bila nepotrebna i vremenom ukinuta. Kamere su bile masivne (kamera sa stativom i ostalom dodatnom opremom težila je od 10 do 15 kg), danas sve stane u torbice manjih dimenzija i ne prelazi težinu od 2-3 kg. Kasete su na početku bile bete od 30 minuta za snimanje, a potom se prešlo na digitalne kasete tzv. DVCAM manjeg formata na koje je moglo stati više materijala. Moglo se snimati 90 minuta i više, tako da se jedna kasetna mogla koristiti za više snimanja, a ne da se nose tri do četiri beta kasete za snimanje jedne emisije u trajanju od 60 ili 120 minuta. Vremenom su se pojavile mini DVCAM kasete od 45 minuta. Montaža je tada bila analogna, a to je podrazumjevalo da snimljeni materijal ne unosite kao danas na jedno mjesto, nego sa te kasete montirate na drugu kasetu, zato je bilo potrebno da novinar prethodno pregleda sav materijal obilježi tačne kodove i napravi transkripte, što je itekako oduzimalo mnogo vremena, a onda tek da uđe u montažu finalnog proizvoda. Ukoliko bi na finalnoj kaseti napravio grešku, cijeli materijal do tog dijela morao bi se ponovo unositi, što kada se radi o emisijama, znalo bi oduzeti mnogo vremena. Također, za

montažu emisije novinaru bi bilo potrebno veliki broj kasete, kako bi smontirao emisiju, naročito kada uzima materijal iz arhive koji je također bio pohranjen na beta kasete. I na kraju znalo se desiti da mašina pokida traku, što je oduzimalo još više dragocjeno vrijeme potrebno za realizaciju.

Razvoj tehnologije je u vrlo kratkom vremenu promijenio način funkcioniranja novinarskih redakcija, proširio je mogućnosti prikupljanja informacija, proizvodnje vijesti, cijeli je proces učinio mnogo bržim i jeftinijim. Koliko se to očituje u svim segmentima rada, možemo vidjeti na primjeru rada novinara danas u Televiziji Sarajevo. Danas novinar za informativni program odlazi na teren gdje snima svoju priču sa digitalnim kamerama manjih dimenzija i sav materijal se bilježi na karticu koja može da stane na dlan ruke i na tu karticu moguće je snimiti nekoliko giga teškog materijala što bi prevedeno u sate značilo snimanje više od dva sata materijala. Potom, taj snimljeni materijal uz pomoć USB čitača kartica 3.0 unosi za manje od deset minuta, što je ranije bilo nezamislivo, jer su se DVCAM kasete unosile u kompjuter u omjeru 1:1 koliko snimljenog materijala, toliko i unosa. Novinar ima pristup i arhivskom materijalu koji je pohranjen na serveru tako da potrebni materijal kopira u svoj folder, a nakon pregleda materijala i pisanja teksta i nakon što urednik i lektor odobre, novinar može ući u tzv. off tube (prostor koji je rezervisan za snimanje audio materijala tj. OFF-ove ili voice over) i tu se kompjuterski bilježi ton. Ovako gotove i pripremljene offove i video materijale preuzima montažer, da bi zajedno sa novinarom kreirao priču. Za složenije informativne teme potrebno je od 30 do 45 minuta rada u montaži, a za nešto lakše forme prilog je na ovaj način pripremljen, moguće završiti u montaži za 15-ak minuta. Dakle, nova tehnologija je omogućila novinarima da brže završavaju svoje poslove, a na taj način ostavlja i mjesta za rad na drugim temama. Ovako pripremljen prilog u montaži se prosljeđuje putem servera za emitovanje i u konačnici prilog se sa servera preuzima prije dnevnika i slaže onim redoslijedom kako je urednik napisao u košuljici emisije (to je plan i redoslijed emitovanja priloga unutar jedne emisije).

Prilog je forma koja se u televizijskom izvještavanju općenito smatra najsadržajnijom i najiscrpnijom s obzirom na to da sadrži montiranu sliku (kadrove), tonove (izjave sugovornika) i offove (snimljeni glas novinara, autora priloga). Po potrebi, u prilogu se može pojaviti i sam novinar koji govori sadržaj ili dio sadržaja priloga tzv. stand-up. Prosječno trajanje priloga u finalu je od 1:30 do 1:40, a ukoliko se radi o temi koja zaslužuje pažnju javnosti može trajati i do 2:30.

4.2. Odnos novinara prema procesu digitalizacije na TVSA

Novinari i urednici na Televiziji Sarajevo, tokom 21 godine postojanja ovog medija, prošli su više različitih promjena, tačnije kako je tehnologija napredovala i mijenjala se, tako se i sistem rada novinara i urednika mijenjao. Dakle, u početku kako je već navedeno u prethodnom poglavlju, tekst se kucao na pisačkoj mašini, tačnije diktirao se daktilografu, poslije su novinari samostalno kucali, a uvođenjem računara samostalno su nastavili svoj rad pišući u Wordu. Kamere su u početku bile bete, pa onda digitalne – DVCAM, da bi se u novije vrijeme prešlo na digitalne HD i 4K kamere novije generacije koje su dosta jednostavnije, laganije i daju bolju rezoluciju slike. Sve se odvija na računaru, dakle na jednom mjestu je snimljeni i arhivski materijal, audio zapisi i tu je i montaža, tako da je sve jednostavnije i brže.

Kao i uvijek kada je uvođenje nečega novog u proces rada, javljaju se izvjesni otpori. Najviše strahova i zaziranja od novog imali su novinari koji pripadaju starijoj generaciji (50 i više godina životne dobi), dok su mlađe i srednje generacije (20 – 50 godina životne dobi) proces digitalizacije prihvatili s radošću, jer su znali već ranije da će im to ubrzati proces rada. Mislili su u početku da će biti i više vremena za kreativnost, ali vremenom se to pokazalo da sa ubrzanim sistemom, raste i brzina pristizanja informacija, tako da je novinar u realnosti posvećen cijelo svoje radno vrijeme jednoj temi prateći njen tok i razvoj bez velike mogućnosti da se posveti kreativnom dijelu svog rada. Naravno, drugačije je za druge televizijske sadržaje koji se ne odnose na dnevnu informativnu produkciju.

Primjer toka rada na sedmičnoj emisiji nekada i sada

Navest ćemo primjer rada na jednoj sedmičnoj emisiji³² koja u programu TVSA egzistira koliko i televizija, 20 godina. Emisija se realizovala u beta sistemu (analogni). Za jednu takvu polustanu emisiju koja tokom sedmice prati više kulturnih događaja bilo je potrebno između četiri ili pet beta kasete od 30 minuta da bi se snimio kompletan materijal tokom sedmice, što je ukupno 150 minuta snimljenog materijala ili 2 h i 30 minuta. Potom se morao zakazati termin za pregled materijala, jer se materijal mogao pregledati samo na određenoj mašini i mjestu predviđenom za to. Nije bilo dopušteno da materijal pregledate u montaži, kako se ne bi zaprljala glava mašine i time bio onemogućen dalji proces proizvodnje svima. Pošto je emisija sedmična, obično se pregled radio u poslijepodnevnim ili večernjim satima kako bi se prostor ostavio za novinare informativnog programa koji proizvode dnevne priloge. Pregled

³² Radi se o emisiji iz kulture “Sarajevo art” koju kandidatkinja lično uređuje i vodi na TVSA već 15 godina.

traje mnogo duže nego je količina snimljenog materijala, jer se preslušavaju i rade transkripti izjava sagovornika i to pišući olovkom u svesku, jer nije postojao u blizini te mašine kompjuter. Tako da je sve zavisilo od koncentracije novinara – koliko će zapamtiti tekst i svakako od brzine pisanja. Pregled materijala na ovaj način je znao trajati dva ili tri dana po tri i više sati. Što znači da je za pregled, kodiranje i transkripciju materijala bilo potrebno više od šest sati za 150 minuta snimljenog materijala. Ukoliko je za neke teme bio potreban arhivski materijal, odlazilo bi se do arhive gdje bi se podnio zahtjev za izdavanje arhivskog materijala, a onda bi uslijedio pregled i tog materijala, kodiranje, što je svakako oduzimalo još dragocjenog vremena. U montažu se ulazilo potpuno spremno sa tačnim kodovima, transkriptima i sa brojnim kasetama spakovanim u veliku kartonsku kutiju. Montiralo se hronološki, linearno pazeći da se ne napravi greška, jer greška bi podrazumijevala uzimanje dodatne kasete na koju se prebacuje sav smontirani materijal do greške i nakon ispravke, ponovno prebacivanje kompletnog materijala na prethodnu finalnu kasetu. Dešavalo se da u procesu montiranja mašina uzme po frem izjave, a to bi bilo okarakterisano kao tehnička greška, pa bi se puno radilo i na tim i sličnim urezima dok u konačnici sve ne bi bilo tehnički ispravno. Tako je za final od 30 minuta emisije, bilo potrebno dva termina montaže od po osam ili više sati. Kao što je iz primjera vidljivo, za jednu emisiju od 30 minuta novinar utroši mnogo sati ili pak dana rada. Kada su se vremenom pojavile DVCAM kasete, koje su bile sada mnogo manje od beta kasete i kompjuterska montaža, za uposlenike TVSA je to bila revolucija. Na tako male kasete sada je moglo stati 40 minuta snimljenog materijala, što je deset minuta više nego na betama, a veće kasete na koje bi se montirao final sada su iznosile 120 minuta, što je više za 30 minuta, pa je tako na jednu kasetu moglo stati četiri emisije, za razliku od ranije tri. Bila je to i velika ušteda prostora u kojem su se držale kasete. Mijenjalo je to i proces rada, jer se 40 minuta snimljenog materijala moglo unijeti u kompjuter, a potom bi taj uneseni materijal bio operativniji nego ranije. Unos bi trajao onoliko koliko je snimljenog materijala, kodovi na kaseti nisu bili kompatibilni sa kodovima kada se unese materijal, tako da je novinar tek mogao pregledati materijal kada se nađe u kompjuteru. Proces montaže je bio jednostavniji, jer se sada moglo vraćati na greške i ispravljati ih odmah na tzv. montažerskoj šini, tonske zapise korigovati preciznije i bolje, kao i video prelaze, tako da je montaža bila pojednostavljena i ostavljala je mogućnost za veću kreativnost kako novinara, tako i montažera. Nakon završene emisije, final bi se prenosio na kasetu i to bi trajalo onoliko dugo koliko traje i sama emisija, a sa kasete bi se emitovala emisija u program. Konačno, dolaskom nove savremenije opreme, tehnologije i uvezivanjem u novi sistem, rad na istoj emisiji je ubrzan i otvara niz drugih pogodnosti za kreativniji pristup radu. Materijal se danas snima na karticu veličine 1 cm i koja može da stane u mali džep. Na karticu je

moguće snimiti više od dva i po sata materijala. Po dolasku u redakciju, novinar na vlastitom računaru uz pomoć USB-a 3.0 unosi snimljeni materijal za samo desetak minuta. Potom ga odmah na računaru pregleda, kodira, a transkripte i kodove paralelno bilježi u Wordu. Pripremljene tekstove pročita u OFF TUBEU (prostor predviđen za čitanje tekstova i snimanje audio zapisa), a za to vrijeme montažer je već iz novinarskog foldera preuzeo snimljeni i pripremljeni materijal. Za nešto veće materijale, govorimo sada o gigama materijala, potrebno je desetak i više minuta za unos. Nakon svih pripremnih radnji, koje danas ne oduzimaju mnogo vremena, novinar i montažer su spremni da kreiraju final emisije. Sada su u mogućnosti da biraju koji dio emisije će prvo raditi tj. da li će krenuti od kraja, sredine ili početka sasvim je svejedno, jer više se ne moraju u procesu stvaranja držati hronologije rada. Na ovakav način moguće je pratiti i trajanje pojedinih dijelova, te eventualno intervenisati kratiti, dopunjavati, koristiti arhivu koja je sada dostupna na računaru i čitav taj stvaralački proces traje manje od pet sati. Dakle, dobilo se na vremenu koje se može koristiti za kreiranje i dorađivanje, a ubrzao se i rad, pa više nisu potrebni višesatni boravci u montaži. Kada je emisija finalizirana, nakon pregleda se tehnički još obrađuje nivo zvuka i korekcija slike i zatim se šalje odmah u folder predviđen za finale emisija. Odatle se preuzima i ubacuje u poseban program iz kojeg se emituje u predviđenom vremenu. Novinar više ne koristi fizičku snagu da bi nosio teške i velike kasete, ne odlazi u više prostorija kako bi obavio sve pripreme, ne provodi prekovremene sate i dane na poslu, već sada sve obavlja sa svog računara štedeći vrijeme, a time dobija dovoljno prostora da bude kreativan i da svoj snimljeni materijal prezentira publici na atraktivan i zanimljiv način.

5. ANALIZA STUDIJE SLUČAJA I INTERVJUA

5.1 Kratka analiza studije slučaja TVSA

Analizom studije slučaja - Televizija Sarajevo, uvidjeli smo da se radi o televiziji koja egzistira više od 20 godina i koja spada u javne televizijske servise. Kao takva uspjela je još prije devet godina sprovesti proces digitalizacije i to mnogo prije ostalih javnih televizijskih servisa koji su ujedno i nosioci procesa digitalizacije u Bosni i Hercegovini (BHT1, FTV i RTRS). To je podrazumjevalo nabavku nove digitalne opreme i promjenu procesa proizvodnje programa, kao i reorganizaciju radnih jedinica. Poznato je da je proces digitalizacije veliki korak i za mnogo veće javne televizijske servise, pa upoređujući s njima, može se reći da je TVSA napravila velike pomake u procesu digitalizacije u odnosu na druge koji su se u taj proces dosta kasno uključili. Na osnovu iskaza tadašnjih rukovodilaca, dolazimo do saznanja da u tom procesu nije postojala nikakva pisana strategija, nego da je ona egzistirala tako reći u glavama rukovodilaca i stručnjaka ove televizijske kuće, što nam je u procesu izrade ovog rada bio iznenađujući podatak. Poznato je da se obično ovakvi veliki procesi sprovode nakon detaljno urađenih opsežnih analiza i priprema za ono što taj proces donosi. „Strategija“ TVSA se uglavnom odnosila na tehnički aspekt, tako da se u tom procesu prelaska sa analognog na digitalni sistem zanemario segment novinara i njihove obuke, kao glavnih proizvođača programskog sadržaja. Novinari su bili prepušteni sami sebi i obučavali su se samostalno, pitajući jedni druge i informišući se, ali i učeći na vlastitim greškama. Nisu bili pripremljeni za novo digitalno doba i novi pristup radu koji je sada bio mnogo brži i efektivniji ostavljajući im veliki prostor za novinarske kreacije. Također, u procesu digitalizacije, TVSA se nije bavila ni pitanjem arhivske bogate građe koju ova kuća posjeduje zahvaljujući svom dugogodišnjem radu. To će se vremenom pokazati kao veliki problem za ovu televiziju i njenu proizvodnju programskog sadržaja, jer vrijedan arhivski materijal je ostao na kasetama formata BETA i DVCAM, u neuslovnim prostorijama i bez adekvatne numeracije i obilježja. Neki materijali nisu ni zabilježeni ni evidentirani u kompjuter, niti su obrađeni i prebačeni u format 16:9, već je ostao u formatu 4:3 što će reći da nije prilagođeno novim standardima koji ova kuća ima. Zanimljivo je također da je za arhivsku građu Televizije Sarajevo bila zadužena samo jedna osoba, koja je tako reći po vlastitom nahođenju davala nazive snimljenom i arhivskom materijalu, što je u radu ove televizije bio veliki

problem, ukoliko bi ta osoba bila odsutna, jer ona je bila jedina koja je poznavala svu arhivu ove tv kuće. U njenom odsustvu mnogi novinari nisu bili u mogućnosti da koriste arhivski materijal i time obogate svoju novinarsku priču. S druge strane, ovo je bila i televizija koja je prva među javnim televizijskim servisima pokrenula vlastitu web stranicu prilagođenu i za mobilne aparate, te kao takva je bila dostupna uvijek i svugdje. Ova web stranica bila je i među prvima koja je donosila uživo prijenos televizijskog programa, što je naročito bilo popularano u vrijeme živih emitovanja Skupštine Kantona Sarajevo ili nekih značajnih događaja u Sarajevu. Međutim, nije se razmišljalo o daljem razvoju ove platforme, nije se ulagalo u ljudstvo i nisu se pratili trendovi, tako da su vremenom ovu web stranicu prevazišli drugi javni televizijski servisi u Bosni i Hercegovini. Danas ovu stranicu uređuje i popunjava samo jedna osoba – ne postoji redakcija sa novinarima, a novinari ostalih redakcija ne rade paralelno i za portal, tako da više nije *up to date*, vizuelno je neprihvatljiva i neatraktivna, nije aktuelna, tako da je moguće naći neke zastarjele informacije koje odbijaju novu i vrlo zahtjevnu i probirljivu publiku. A time je izgubila svoju prvobitnu publiku tj. posjetioce ove stranice.

Možemo reći da uprkos činjenici da Televizija Sarajevo ima dosta dobru savremenu opremu, digitalizovanu režiju, digitalna reportažna kola i tzv. ruksak linkove koji im omogućavaju da se uživo jave sa bilo koga mjesta u gradu sa bilo kog događaja, nažalost sve te prednosti koje je donijela digitalizacija, ova televizija nije iskoristila u punom kapacitetu za proces stvaranja više kvalitetnijih programskih sadržaja, nego danas kao gledaoci svjedočimo brojnim repriznim prikazivanjima programa, a u isto vrijeme osim visoko kvalitetne slike i zvuka ova televizija ne nudi kvalitetan programski sadržaj kao ranijih godina. Pristup pojedinih novinara u radu u digitalnom okruženju ostao je isti kao i u analognom periodu i kao u periodu kada su se svi sadržaji pripremali i čuvali samo za centralnu informativnu emisiju Dnevnik, što danas ne bi smio biti slučaj jer danas bi novinar trebao odmah da izvještava sa događaja, a za neke kasnije emisije da donese ili kratak pregled dešavanja ili nešto novo što gledalac nije do tada vidio, ili pak da tematizira u okviru neke specijalne emisije. Zbog ne usvojene sistematizacije radnih mjesta, još uvijek u ovoj televizijskoj kući ne postoji video novinar³³ koji bi bio na terenu i svojom sposobnošću i visprenošću, ali i svojim znanjem, u što kraćem roku slao gotove priloge sa mjesta događaja i tako doprinijeo bržem informiranju javnosti, ali i bržem stvaranju kvalitetnog programskog sadržaja.

Možemo zaključiti da Televizija Sarajevo uprkos činjenici da je prva digitalizirala svoj rad i okruženje, to nije iskoristila kao svoju prednost nad ostalim televizijama javnog servisa i time

³³ „Novinar koji se, osim poznavanjem novinarskog zanata, ističe visokim stupnjem poznavanja televizijske tehnologije te je školovan da, osim što piše, uspješno snimi ili montira svoj prilog.“ (Perišin, 2010:250)

je propustila priliku da dođe do šire gledateljske publike i boljeg ekonomskog kolača. A isto tako ova televizija koja je ranijih godina, tačnije na svojim počecima, imala interaktivniji odnos sa svojim gledaocima, zanimljivo da je u digitalnom dobu kada bi ta interaktivnost trebala biti i mnogo veća i transparentnija, ona je gotovo potpuno iščezla u njenom programskom sadržaju. Također, ova televizija nije prilagodila svoje sadržaje gluhoonijemim osobama i nije napravila programske sadržaje koji bi unaprijedili medijsku pismenost među gledaocima, a što digitalizacija podrazumjeva i neminovno donosi. Ostalo je još mnogo prostora da se ova televizija u budućnosti razvija, ali i da dostigne sada veće neke mnogo bolje televizije od sebe u domenu javnih televizijskih servisa u Bosni i Hercegovini.

5.1.1 Analiza rezultata intervjua

U istraživačkom dijelu ovog magistarskog rada korištena je tehnika strukturiranog intervjua koja je pomogla da se dođe do konkretnih odgovora i uvida u slučaj Televizije Sarajevo tj. kako su proces digitalizacije sproveli i kako su na taj proces reagovali novinari/urednici, kao i koliko je to sve doprinijelo u kreiranju boljih programskih sadržaja. Svim ispitanicima su se postavila ista pitanja, istim redoslijedom a to su:

1. Kako ste i na koji način doživjeli proces digitalizacije na TVSA/AJB?
2. U čemu je vama kao novinaru/uredniku pomogla digitalizacija?
3. Da li je digitalizacija pomogla u stvaranju boljeg novinarskog sadržaja i na koji način?

S obzirom da u sektoru programa i produkcije Televizije Sarajevo je zaposleno 20 urednika i 25 novinara, kao reprezentativan uzorak odabrano je deset novinara/urednika na TVSA koji su jasnim i preciznim odgovorima dali uvid u proces digitalizacije ove kuće, ali i vrlo decidno iznijeli i značajne probleme koji su se vremenom pojavili u digitalnom okruženju. Na prvo pitanje kako ste i na koji način doživjeli proces digitalizacije na TVSA?, gotovo svi ispitanici su odgovorili pozitivno, objašnjavajući to kao jedan neminovan proces koji se desio u Evropi, a do kojeg je moralo doći prije ili kasnije i kod nas. To će najbolje ilustrovati pojedine izjave novinara/urednika/montažera ove televizije.

„Bilo je sasvim logično da i mi dođemo na red da se digitaliziramo. Znači potpuno očekivano i bez previše pompe i prevelike ushićenosti.“

„U svakom slučaju to je korak naprijed, a šta nas čeka za deset godina kako ide tehnika vidjet ćemo, ali u ovom slučaju što se tiče samog rada puno je olakšan i puno je bolji.,,

„Ispočetka kao i svaka novina izgledalo mi je malo čudno, međutim vrlo brzo smo svi shvatili koliko to ubrzava sam proces rada na televiziji i kada govorimo o prilozima i kada govorimo o dnevnicima. U svakom slučaju jedna pozitivna promjena.“

„Naravno da sam proces digitalizacije jedva dočekao, iako na godine staža i godine života, neko očekuje da se mi sporije prilagođavamo, ali ako je to imperativ posla onda morate biti u trendu i pratiti najnovije, posebno u tom tehnološkom smislu. Kod nas je ta digitalizacija nešto o čemu se puno govori u BiH, pa i ovdje u našoj kući, pa hvala Bogu da to vrijeme dolazi ili je već došlo. Ima tu problema dosta još, ali dobro je da je krenulo i da mi to koristimo i nadam se da ćemo u narednom periodu još više koristiti.“

„Prvo ono što sam ja primjetio u svom radu šta je donijela digitalizacija to je da je smanjila broj mašina sa kojima se radi. Prije su to bile velike mašine, video playeri, video recorderi, pa onda ima tranzicijska mašina kao video miks koji pravi tranzicije, a danas se sve to radi u jednom običnom kompjuteru. Znači sam taj alat kojim se radi je smanjen na minimum. Prednost digitalizovanog u odnosu na analogni sistem je prije svega u brzini protoka informacija, u brzini rada. Dakle, sve je u brzini. Pored toga imamo bolju kontrolu nad svim stvarima koje se rade. Puno bolja notifikacija, nomenklatura svega s čim se radi, imate potpun pregled svih materijala s kojima radite, sama arhiva je digitalna, pristup istoj kroz razne mreže, monitoring čitavog procesa je stabilniji i puno je više pod kontrolom vas kao čovjeka koji radite i najbitnija stvar je da se ne radi analogno i hijerarhijski, jer sada možete projekte raditi od kraja ka početku. Potpuno ste slobodni i možete ih raditi u modularnom tipu znači iz nekih dijelova i onda kasnije sklapati u neke programske cjeline, to je nelinearni pristup. Sada se može raditi i linearno i ne linearno.“

Na drugo pitanje koje je glasilo: U čemu je vama pomogla digitalizacija? većina ispitanika je ukazala na to da je sada proces njihovog rada ubrzan, a samim tim i proces stvaranja programskog sadržaja. Jedna od novinarki koja je prošla rad u svim redakcijama kao i rad u svim televizijskim formatima, proces digitalizacije je, kako kaže, iskoristila i za lično usavršavanje:

„Na neki način ja sam radila na unaprijeđenju, odnosno, upoznavanju svih segmenata svog posla, tako da sam se bavila i video novinarstvom, radila sam i naučila proces montaže, jer mi je bilo bitno da savladam taj cijeli sistem proizvodnje programa i medijskog sadržaja. Digitalizacija je pomogla značajno. Nekako omogućava praktičnije rukovanje s opremom, dakle vi sada više nemate neke stativne i kamere koje su teške 10 kg ili još dvije ili tri torbe koje idu uz opremu. Vi sada imate mogućnost da sa jednom vrlo malom praktičnom kamicom koju možete uvijek nositi sa sobom, imate priliku da zabilježite bilo koji događaj,

bilo koji sadržaj koji se u vašem okruženju dešava i to vam omogućava da faktički 24 sata možete raditi svoj posao i bilježiti sve zanimljive, važne ili ekskluzivno društveno –političke situacije koje vam se nametnu možda u vrijeme pauze, u vrijeme godišnjeg odmora ili u vrijeme koje provodite s prijateljima, a što možete sada koristiti za svoj neki profesionalni angažman, bez da ste sada opterećeni da morate nazvati snimatelja, organizatora, nego sada imate sve na dohvata ruke i jednim potezom možete zabilježiti sve što je bitno, trenutno i događa se u datom trenutku.“ Ova svojevremeno videonovinarica još ističe: „I dalje mislim da je digitalizacija doprinijela poboljšanju i kvalitetu i sama ta kompeticija na tržištu, znači mi više ne možemo samo ponuditi ad hoc informaciju, jer će deset portala to objaviti, mi moramo ponuditi nešto više kako bi zadovoljili sami sadržaj informiranje. Premda mislim i dalje da smo tehnološki ušli spremni, ali duhovno i intelektualno, sadržajno i ljudski ne.“

Mnogi uposlenici i ispitanici su saglasni sa činjenicom da je digitalizacija pojednostavila neke segmente rada ističući to pored brzine kao važan faktor u svom novinarskom radu.

„Digitalizacija je pomogla u tome da je sam proces proizvodnje postao mnogo jednostavniji, brži, konkretniji, lakši i u svakom mogućem segmentu televizijskog djelovanja. U snimanju priloga, montaži priloga, pa i u emitovanju živog programa, dakle za mnogo kraće vrijeme se može uraditi mnogo toga.“

„Sve imamo na jednom mjestu. Na svom računaru imamo jasan pregled i priloga, i sirovog materijala, i emisija koje su smontirane i u svakom trenutku to možemo pregledati. Imamo pristup svim sirovim materijalima ostalih kolega, što je jako bitno za dnevnu produkciju, ali i onu 'sporovoznu'. Brzina je najveća prednost digitalizovanog sistema gdje vi ne morate čekati na red, jer imate svoj računar. Kada dođete s terena možete ubaciti karticu, pregledati i tajmirati, dakle sve je brže. 70% je vrijeme ubrzano. „

„Kada se ubrza proces rada, dobije se vrijeme za kreiranje.“

Iz odgovora na prvo i drugo pitanje zaključujemo da je digitalizacija donijela jednostavniji i brži pristup radu. Novinari, urednici i svi oni koji su uključeni u proces proizvodnje su joj se radovali, jer je doprinijela njihovoj brzini kreiranja samog programskog sadržaja. Na posljednje pitanje koje je glasilo: da li je digitalizacija doprinijela i u stvaranju boljeg i kvalitetnijeg programskog sadržaja?, svi ispitanici su se složili da nije i istakli su da digitalizacija ne znači nužno i bolji programski sadržaj, te su dali svoje mišljenje o tome šta je to presudno za dobar i kvalitetan program.

„Sada se nekako svi oslanjaju na brzinu proizvodnje programa i zbog toga često dođe do problema u samoj kvaliteti sadržaja.“

„Gledam i druge programe televizija i 33 godine već radim svoj posao. Program definitivno nije bolji nego što je bio. Prije je program puno kvalitetniji bio. Za jednu seriju, za jedan

dnevnik i bilo koju emisiju trebalo vam je puno vremena da utrošite da bi je napravili i bila je sigurno kvalitetnija, nego današnje emisije. Brzina je uništila kvalitet. Dobili smo na jednoj strani, a izgubili na drugoj.“

„Ja mislim da to ne zavisi od digitalizacije. Njegov vizualni izgled možda da, ali vi možete snimiti u HD-u šta hoćete, ali ako to nema priču ili onu težinu koju treba da pošaljete ne možete digitalizacijom uraditi ništa. S druge strane možete snimiti materijal u ovom momentu recimo vam se nađe pri ruci nekadašnja VHS kamera, priča koja se dešava u tom okviru toliko je zanimljiva da krajnji korisnik neće primjetiti tu razliku u slici. Dakle, u ovom slučaju konkretno mislim da digitalizacija ne pomaže, nego ideje pomažu u tome kako će programski sadržaj biti kvalitetniji i kako će kvalitetnije izgledati. Tek kada imate ideju, onda je stvar njene realizacije i to su kolačići na tu priču. Nekada brzina ubija kreativnost.“

„O tome bi se dalo diskutovati. Ja mislim da nije. Jer digitalizacija je nešto što se tiče tehnike, što tehnički omogućava određene olakšice, ali kada je riječ o poboljšanju programa onda je to ljudski faktor i osmišljavanje novih programa, emisija i u tom slučaju digitalizacija nema previše da tako kažem dodira s tim, osim što jednostavno se može reći da je poboljšala sliku. A program je do ljudskog faktora.“

„Ono vrijeme koje smo dobili što smo trebali iskoristiti za kreativnost, mi smo iskoristili za hiperprodukciju.“

„Ne znam koliko je to u slučaju naše kuće. Možda jeste unekoliko pomogla, ali vjerovatno se može bolje. Nisam siguran da su to ti kapaciteti koje mi koristimo. Mislim da mi možemo puno više dati kući i kuća nama. Nisam siguran da smo mi sve od toga uzeli.“

„Specifično na TVSA moram nažalost reći da nije. Na TVSA tehnološki iako spremno, ljudski i intelektualno ne. Znae, vi kada želite da napravite neki iskorak u tehnološkom smislu vi morate da budete spremni na to. Vi ne možete da uzmete digitalnu kameru i da ona sama za vas uradi posao. Vi morate da imate neki odnos prema esteticu, prema kadru, prema strukturi priče, prema onome što želite prenijeti. Isto tako i sa procesom digitalizacije u koji vi morate ući spremniji i educiraniji.“

Osim što su ovi odgovori nam dali jasan uvid i sliku o procesu digitalizacije na Televiziji Sarajevo, ispitanici su istakli i probleme koji su se pojavili u procesu digitalizacije, te samim tim dali i smjernice u kojem pravcu bi se trebao kretati dalji razvoj ovog medija i na čemu se treba insistirati u skorijoj budućnosti u procesu razvoja i nadogradnje ovog medija ukoliko se zaista želi ići dalje i želi biti u korak sa vremenom i ono što nove tehnologije donose. To se odnosi na bolju organizaciju posla, dodatno olakšavanje procesa proizvodnje programskog sadržaja kako bi se ostavilo dovoljno vremena za kreativno stvaralaštvo što u konačnici kao rezultat bi imalo veću gledanost, a samim tim i veću zaradu kroz oglašavanja klijenata.

Izdvojit ćemo neke od problema koje je digitalizacija donijela, a koje su uočili pojedini ispitanici.

„Nove tehnologije utiču nažalost na kvalitet samog sadržaja. Bavimo se često formom, a ne suštinom.“

„Sada se nekako svi oslanjaju na brzinu proizvodnje programa i zbog toga često dođe do problema u samoj kvaliteti sadržaja. „

„Digitalizacija na TVSA dovedena je do jedne faze, a još jedna faza bi trebala biti urađena, a to je kada bi sve trebalo biti u digitalnom obliku. Mi smo sada u među fazi, jer košuljice za emisiju još uvijek printamo i fizički ih nosimo u režiju, a one bi trebale ići digitalnom formom u režiju i da toj košuljici imaju pristup svi oni koji su potrebni u realizaciji jedne emisije.“

„Ono što mislim da je proces pripreme ljudi na taj sistem potpuno zakazao, na način da nismo dovoljno ozbiljno shvatili koje su sve prednosti i olakšice koje donosi taj sistem, tako da danas bez obzira što smo u tom svijetu digitaliziranih medija ne koristimo pa možda ni 20% kapaciteta koje taj sistem nudi. Tako da recimo imamo problem sa arhiviranjem, koji bi danas trebao biti trostruko ili desetostruko jednostavniji u odnosu na ono kada smo prebacivali sa kasete, pa tražili i premotavali, danas bi to trebalo biti dostupno preko jednog klika. Međutim nije, jer ljudski je faktor, nemamo nekoga ko arhivira, nemamo dovoljne serverske prostore gdje bi se arhivirao materijal i u tom smislu mislim da ne koristimo apsolutno sve prednosti koje nudi ovaj sistem.“

S druge strane, ista pitanja istim redoslijedom postavljena su i dvojici predstavnika televizije Al Jazeera Balkans³⁴. Radi se o mediju koji je na područje Bosne i Hercegovine ušao 2011. godine sa potpuno digitalizovanom opremom i digitalnim signalom, uvodeći i neke nove televizijske standarde. Za taj proces, svoj novinarski kadar su pažljivo birali putem konkursa i audicija, a potom su sve novinare obučavali za digitalni sistem rada i za jedno nekima novo digitalno okruženje. Jedan od ispitanika je urednik sa višegodišnjim radnim stažom u analognom sistemu, a drugi je šef odjela koji je isključivo u svojoj ne tako dugoj televizijskoj karijeri radio samo na digitalnim sistemima i u digitalnom okruženju, što je ovo istraživanje obogatilo, posebno zbog načina shvatanja digitalnog okruženja i rada u njemu. Iz njihovih odgovora zaključujemo da je kao i kod uposlenika TVSA digitalizacija doprinjela brzini rada, ali isto tako uočavamo kako su se suočavali na početku sa istim problemima kao i uposlenici na TVSA:

„Ja lično nisam nikada ranije radio na analognom sistemu tako da mi nije bilo teško. To je nešto što sam od početka počeo raditi tako da nisam imao nekih problema. Jedino što sam primjetio, jer imam dvadesetak ljudi koje vodim kao tim, bilo je jako puno otpora sa njihove

³⁴ <http://balkans.aljazeera.net/o-nama> (pristupljeno: 25.04.2019. u 16:30 h)

strane jer nove su tehnologije u pitanju, da li će nešto funkcionisati, da li će raditi, da li će se nešto izbrisati i strašni su otpori bili. Međutim, nakon par sedmica treninga i razgovora s njima i objašnjavanja u suštini shvatite da digitalizacijom dobijate puno bolji kvalitet, puno brže se radi.“

„Mislim da je to jedan normalan sistem koji praktikuju svi, osim kod nas s obzirom da nam kasni digitalizacija.“

Digitalizaciju uposlenici AJB smatraju značajnom u svom radu, jer je prema njihovom kazivanju u mnogome pomogla:

„Jako je ubrzala proces rada. Jer vi danas kada nešto snimate na kameri, karticu odmah ubacujete u kompjuter unesete materijal, puno je brže. Cijeli sistem je uvezan i vi jednom kada snimate nešto i ubacite odmah je možete na laptop staviti. Sada imate i card readere (čitače kartica) koji može čak ići na telefon pa ljudi danas montiraju na telefonu i šalju video prilog. Sada imate da novinar snimi, montira i pošalje gotov prilog i što je prije za to trebalo 2-3 sata, sada je to 5 minuta. I puno je bolji kvalitet. Tako da imamo tu dva aspekta brzinu i kvalitet.“

Uposlenici AJB smatraju da je pitanje programskog sadržaja uslovljen digitalizacijom, zapravo više ljudski faktor i čin, nego što je stvar tehnike i tehnologije. Tehnika, prema njihovom mišljenju, samo doprinosi ili tako reći nadograđuje novinarsku ideju koja biva potom pretočena u novinarsku priču:

„To je dobro pitanje. Digitalizacija je pomogla bolju sliku. A sadržaj je stvar analognog dijela civilizacije ovih ljudi koji to prave tako da nema veze jedno s drugim. Digitalizacija je pomogla ljudima koji se bave organizacijom programa i tim nekim stvarima, a u smislu boljeg programskog sadržaja, jedino je lakše raditi programske šeme, a u smislu kvaliteta nema veze.“

„Danas vi možete snimiti FULL HD ili 4K ili slow motion, možete snimiti telefonom i taj snimak odmah možete poslati ekipi koja je u studiju i oni ga odmah ubacuju u sistem i vi imate kvalitetan program. Samo pohranjivanje tog materijala koji je recimo snimljen 4K vi ga možete koristiti i za deset godina i ta arhiva će za deset godina biti kao da je snimljena danas. Sve je opet stvar ljudi kako će da prihvate tu tehnologiju, digitalizaciju i to je samo do novinara i producenta ljudi koji se bave tim poslom.“

6. ZAKLJUČAK I PREPORUKE

Studija slučaja JP Televizija Sarajevo (u daljem tekstu skr. TVSA) pokazala je kako zahvaljujući entuzijazmu pojedinaca i njihovom vizionarstvu, kao i dobroj upućenosti u dešavanja na polju digitalizacije je moguće sprovesti složen proces digitalizacije jedne male televizije, kakva je upravo TVSA, a koja spada u sektor javnih televizijskih emitera. Tako je ova kuća bila prva među javnim emiterima koja je krenula u proces digitalizacije i to bez ikakve pisane strategije. Ona je postojala samo u glavama pojedinaca – rukovodilaca i stručnjaka iz tehničkog sektora. Vremenom se pokazalo da takav način sprovođenja ima i svoje manjkavosti. Razumljivo, jer prethodno nisu urađene detaljne analize stanja televizije, potom detaljna analiza postojeće opreme, te nabavka nove opreme – barem ovo ne postoji u pisanoj formi i arhivi ove televizijske kuće. Strategija se odnosila samo na tehnički dio, a to je nabavka nove digitalne opreme i umrežavanje računara na kojima su novinari u prilici da rade svoj posao sa jednog mjesta. Međutim, ono što se pokazalo kao manjkavost i o čemu se definitivno nije vodilo računa, a o tome su govorili i ispitanici korišteni za istraživački dio ovog rada, jeste obuka kadrova. Snimatelji nisu prošli adekvatnu obuku za nove digitalne kamere, montažeri nisu prošli obuku rada na računarima odnosno u programima predviđenim za montiranje, a ni novinari nisu imali radionice na kojima bi se spremili za digitalno okruženje i rad u njemu. Zbog svega toga digitalna oprema i mogućnosti koje su im se pružale nisu odmah koristili, naučili i otkrili što bi im dodatno poboljšalo rad, pa su se već u početku procesa digitalizacije dešavali veliki otpori, naročito kod novinara tzv. stare garde ili *old school* novinari koji su se plašili da im materijal kojeg snimaju možda neće biti adekvatno zabilježen, a potom su se brinuli kako će ga i gdje unijeti i sl. Sve to je usporavalo proces rada na početku. U međuvremenu, novinari su savladavali tehniku i tehnologiju, koja im je znatno ubrzala proces stvaranja, tako da danas ne mogu uopšte zamisliti da se vrate na nekadašnji sistem rada snimanja i montiranja. S obzirom da u ovaj složeni proces se ušlo bez ikakve analize tržišta, pa i samih kapaciteta televizijskog kadra i pripreme za ono što digitalizacija donosi, pojavili su se problemi o kojima se nije ranije razmišljalo. Problem arhiviranja, kao i prostor u koji će se arhivski materijal pohraniti, kao i način numerisanja i obilježavanja ostao je nerješen, kao i košuljice koje se još uvijek printaju i nisu u digitalnoj formi. Zanimljivo se u ovom procesu i programski sadržaj. I umjesto da se poboljšao, unaprijedio, danas najčešće svjedočimo repriznim izdanjima emisija. Problem je i u pristupu izrade same novinarske priče tzv. *storytelling*. Naime, pojedini novinari na ovoj televiziji još uvijek ne shvataju da izvještaj

sa neke press konferencije ili događaja imaju već svi mediji portali i ostale televizije zahvaljujući tehnologiji, ali jedina razlika koja se tu može pojaviti jeste u načinu pričanja priče, stilu ili pronalaganju nekog drugog ugla i sl. Na tome još trebaju poraditi i svoje priče nadograditi i učiniti zanimljivijima novinari ove televizijske kuće. Uvidjeli smo analizirajući studiju slučaja, ali i odgovore koji su u istraživačkom dijelu ovoga rada dali novinari/urednici da ipak tehnika i tehnologija koju je donio proces digitalizacije ne znači nužno i bolji i kvalitetniji program, te da to ipak ovisi o ljudima i to kreativnim i onim koji imaju ideju, jer kada je ideja kvalitetna i dobra, onda nije bitno u kojem formatu će se napraviti, razumljivo da jednu dobru priču kvalitetna slika i zvuk će samo unaprijediti. Shvatili smo da ponekad brzina, koju je neminovno donio proces digitalizacije, ubija kreativnost, kako je to već neko od ispitanika ranije primjetio. Uzmemo li sve ove faktore u obzir možemo zaključiti da digitalizacija ne mijenja kvalitet sadržaja televizijskog programa i kvalitet novinarske priče, osim u tehničkom smislu, čime je dokazana generalna hipoteza ovog rada, shvatamo da Bosna i Hercegovina još uvijek nije spremna za digitalizaciju u programskom smislu, pa ni u tehničkom, čak nije iskoristila ni iskustva drugih zemlja koje su prošle ovaj isti proces mnogo ranije i time je potvrđena i pomoćna hipoteza ovog rada, a i druga pomoćna hipoteza koja je glasila novinari imaju sve manje vremena za pripremu kvalitetnih programskih sadržaja potvrđena je u istraživačkom dijelu gdje saznajemo da novinari su digitalizacijom ubrzali znatno svoj rad, ali izgubili su vrijeme koje im je potrebno za kreiranje same novinarske priče. Indikatori koji su pomogli u zaključivanju generalne hipoteze i pomoćnih hipoteza bili su: iskustva novinara, tehnička opremljenost TVSA, programski sadržaj i digitalna televizija AJB koja je poslužila za komparaciju.

7. BIBLIOGRAFIJA

1. Alexander J., Cynthia i Pal A., Leslie: *Digitalna demokracija politike i politika u umreženom svijetu*, Panliber, Osijek-Zagreb-Split, 2001.
2. Anderson, Daglas A. I Itule, Bruce D.: *Pisanje vesti i izveštavanje za današnje medije*, Medija centar Beograd, 2001.
3. Boyd, Andrew: *Novinarstvo u elektronskim medijima*, Clio, Beograd, 2002.
4. Balle, Francis: *Moć medija*, Clio, Beograd, 1997.
5. Bakšić, Hamza: *Ja novinar*, Rabic, Sarajevo, 2002.
6. Bezdhanov, Gozdimir, Svetlana: *Medijska pismenost i civilno društvo*, Mediacentar, Sarajevo, 2005.
7. Bolter, David i Grusin, Richard: Remediation: *Understanding New Media, The MIT Press*, Cambridge, MA i London, 2000.
8. Bourdieu, Pierre: *O televiziji*, Evropski glasnik (10)271-308, Zagreb, 2005.
9. Boyd, Andrew: *Broadcast Journallism, Techniques of Radio and Television News*, Clio, Beograd 2002.
10. Crnobrnja, Stanko: *Estetika televizije i novih medija*, Multimedia Clio, Beograd, 2010.
11. Čupić, Čedomir: *Medijska etika i medijski linč*, Čigoja stampa, Beograd, 2010.
12. Debrey, Regis: *Uvod u mediologiju*, Clio, Beograd, 2000.
13. Fidler, Roger: *Mediamorphosis – Understanding New Media*, Clio, Beograd, 2004.
14. Fiske, John i Hartley, John: *Čitanje televizije*, Barbat i Prova, Zagreb, 1992.
15. Habermas, Jurgen: *Javno mnjenje*, Kultura, Beograd, 1969.
16. Ilić, Miodrag: *Radanje televizijske profesije*, Clio, Beograd, 2006.
17. Joly, Martine: *Slika i njeno tumačenje*, Clio, Beograd, 2009.
18. Jusić, Tarik i Džihana, Amer: *BiH razjedinjeni propadaju*, Mediacentar, Sarajevo, 2008.
19. Klaić, Bratoljub: *Rječnik stranih riječi*, Nakladni zavod MH; Zagreb, 1978.
20. Krajina, Zlatan i Perišin, Tena: *Digitalne vijesti: Mediji, tehnologija, društvo*, sv.104, br. 6, studeni-prosinac 2009., 935 - 957
21. Lorimer, Rowland: *Masovne komunikacije*, Clio, Beograd, 1998.
22. Laban, Vesna: *Osnove televizijskoga novinarstva*, Disput, Zagreb, 2003.
23. Letica, Zvonko: *Televizijsko novinarstvo*, Disput, Zagreb, 2003.

24. Matković, Damir: *Televizija igračka našeg stoljeća*, AGM, Zagreb, 1995.
25. McQueen, David: *Televizija. Medijski priručnik*, Clio, Beograd, 2000.
26. Miletić, Mirko, Nevena: „*Komunikološki leksikon*“, Megatrend univerzitet, Beograd, 2012.
27. Negroponte, Nicholas: *Biti digitalan*, Clio, Beograd, 1998.
28. Pringle K., Peter, Starr F., Michael, McCavitt E., William: *Menadžment elektronskih medija*, izdavač Office of Public Affairs, Embassy of The United States of America, Sarajevo, Bosnia and Herzegovina, Sarajevo 2004.
29. Perišin, Tena: *Televizijske vijesti*, Naklada medijska istraživanja, Zagreb, 2010.
30. Royston, Martin: *Digital Cultures – Understanding New Media*, Mediacentar, Sarajevo, 2009.
31. Rooke, Richard: *Evropski mediji u digitalnom dobu*, Clio, Beograd, 2011.
32. Salmon, Christian: *Storytelling ili pričam ti priču*, Multimedia Clio, Beograd, 2010.
33. Sukosd, Miklos and Isanović, Adla: *Public servicetelevision in the digital age Strategies and Opportunities in Five South-East European Countries*, Mediacentar, Sarajevo, 2008.
34. Tajić, Lea: „*Medijska pismenost u Bosni i Hercegovini*“, Sarajevo, 2013.
35. Tomić, Zorica: *Komunikologija*, Čigoja Štampa, Beograd, 2003.
36. Turčilo, Lejla, Buljubašić Belma: *Mediji i shrinking space u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 2017.
37. Veljanovski, Rade: *Javni RTV servis u službi građana*, Clio, Beograd, 2005.
38. Zgrabljic – Rotar, Nada: *Mediji – medijska pismenost, medijski sadržaji i medijski uticaji*, Mediacentar, Sarajevo, 2006.

INTERNET IZVORI:

<http://www.media.ba>

<http://www.vecernje.hr>

<http://www.digitalnewsreport.org/>

http://www.mediaresearch.cro.net/files/file/Zbornik_INFORMACIJSKA_TEHNOLOGIJA_I_MEDIJI_2016final_web.pdf

<http://www.rak.ba>

8. PRILOZI

8.2 Transkripti audio intervjua

IZJAVE NOVINARA I UREDNIKA NA TVSA

Ajdin Čolić, obrazovanje magistar komunikologije, pozicija na TVSA novinar, godine starosti 40, 15 godina radnog staža na TVSA

Kako ste i na koji način doživjeli proces digitalizacije na TVSA?

„To je neminovnost i jedan proces koji je naglim razvojem tehnologije i produkcije u razvoju medija morao doći prije ili poslije. Proces koji je neizostavan, koji je trajao i koji traje u svim medijima, a konkretno na televizijama u Evropi i svijetu, mi smo samo sastavni dio tog većeg sistema i bilo je sasvim logično da i mi dođemo na red da se digitaliziramo. Znači očekivano, bez previše pompe i bez prevelike ushićenosti. Pozitivna stvar u svakom slučaju. Vladao je i veliki otpor, ali kroz ljudsku historiju činjenica je da, a pogotovo ako govorimo o novijoj historiji razvoja medija, uvijek je vladao otpor prema novim tehnologijama koje su se uvodile. Treba samo napomenuti da za relativno kratko vrijeme 15-ak godina tehnologija na TVSA je napredovala. Ako se samo sjetimo medija na kojima smo snimali od beta kasete, poslije toga DVCAM-a i danas kartice, otpor je uvijek postojao i postojaće, ali to je čisto zato što dolazi iz prirode ljudi da se boje novih i nepoznatih stvari.“

U čemu je vama pomogla digitalizacija?

„Digitalizacija je pomogla u tome da je sam proces proizvodnje postao mnogo jednostavniji, brži, konkretniji, lakši i u svakom mogućem segmentu televizijskog djelovanja. U snimanju priloga, montaži priloga, pa i u emitovanju živog programa, dakle za mnogo kraće vrijeme se može uraditi mnogo toga. A negativna strana svega toga jeste što hiperprodukcija kao takva donosi smanjenje kvalitete i hiperprodukcija i nove tehnologije utiču nažalost na kvalitet samog sadržaja. Bavimo se često formom, a ne suštinom.“

Da li je digitalizacija pomogla u stvaranju boljeg programskog sadržaja i na koji način?

„Teško pitanje. Ne nužno. U nekim segmentima možda da. Ali ako uzmemo u obzir da je za montažu i snimanje jednog priloga bilo potrebno mnogo više vremena, pretpostavljam da su se i novinari morali i mnogo više pripremiti da bi iznijeli jedan kvalitetan sadržaj. Sada se nekako svi oslanjaju na brzinu proizvodnje programa i zbog toga često dođe do problema u samoj kvaliteti sadržaja.“

Enisa Skenderagić, obrazovanje dipl.žur., pozicija urednica Redakcije revijalno zabavnog i KUP-a, godine 55, 20 godina radnog staža na TVSA, a ukupno u novinarstvu 33 godine radnog iskustva

Kako ste i na koji način doživjeli proces digitalizacije na TVSA?

„Prošla sam mnoge sisteme rada na televizijama, od UMATIC-a, filmske trake, beta, DVCAM-a, do kartice danas. U 21. vijeku smo i svi znamo kako brzo ide i napreduje tehnika i puno je lakše raditi kada imamo digitalizaciju. Kada pogledamo samu sliku koja ide do konzumenta, ona je puno bolja i jasnija, to je jedna strana, a druga strana, oprema je mnogo lakša nisu više teške kamere, ne nosimo više kasete i lakše je čuvati i pohranjivati materijal koji snimimo. Zahvaljujući našim računarima i kartici, mi ne moramo ići i ne moramo više imati posebne mašine na kojima ćemo pregledati materijal. Sve nam je sada na jednom mjestu, možemo to spasiti i čak imamo i priliku da novinari i montiraju na svom računaru. U svakom slučaju to je korak naprijed, a šta nas čeka za deset godina kako ide tehnika vidjet ćemo, ali u ovom slučaju što se tiče samog rada puno je olakšan i puno je bolji.“

U čemu je vama pomogla digitalizacija?

„Sve imamo na jednom mjestu. Na svom računaru imamo jasan pregled i priloga, i sirovog materijala, i emisija koje su smontirane i u svakom trenutku to možemo pregledati. Imamo pristup svim sirovim materijalima ostalih kolega, što je jako bitno za dnevnu produkciju, ali i onu „sporovoznu“. Brzina je najveća prednost digitalizovanog sistema gdje vi ne morate čekati na red, jer imate svoj računar. Kada dođete s terena možete ubaciti karticu, pregledati i tajmirati, dakle sve je brže. 70% je vrijeme ubrzano. „

Da li je digitalizacija pomogla u stvaranju boljeg programskog sadržaja i na koji način?

„Ne. Gledam i druge programe televizija i 33 godine već radim svoj posao. Program definitivno nije bolji nego što je bio. Prije je program puno kvalitetniji bio. Za jednu seriju, za jedan dnevnik i bilo koju emisiju trebalo vam je puno vremena da utrošite da bi je napravili i bila je sigurno kvalitetnija, nego današnje emisije. Brzina je uništila kvalitet. Dobili smo na jednoj strani, a izgubili na drugoj. Ali hajde da opravdamo to i konzumentima koji sada

gledaju televiziju. Ovo je digitalno vrijeme i sada se knjige digitalno čitaju, tako da je ovo neko novo vrijeme i novijim generacijama takva vrsta informisanja, takva vrsta emisija, takav stil odgovara ja pretpostavljam, a na nama koji radimo moramo se prilagođavati vremenu. A što se tiče kvaliteta neuporedivo je to odgovorno tvrdim, ali zato imamo više informacija u svakom trenutku su nam dostupnije.“

Zarif Guhdija, novinar, obrazovanje SSS, 20 godina na TVSA, a ukupno u novinarstvu

Kako ste i na koji način doživjeli proces digitalizacije na TVSA?

„U mom ličnom slučaju prihvatio sam taj proces objeručke. Bez ikakvih odbojnosti i straha. Jer taj proces je donosio razvoj. Već sam prije, nego je na našoj televiziji počeo taj proces, prije nego su se počele koristiti tehnologije koje su u to vrijeme nadolazile, već sam se susretao sa njima na drugim mjestima radeći neke privatne stvari. Uvidio sam da donose prije svega brzinu. Povećava brzinu u proizvodnji programskog sadržaja. Uzećemo samo primjer upotrebe trake ili nekog drugog digitalnog nosača. Dok smo koristili traku, sve što smo radili na neki način je bilo interaktivno dok unosimo izjavu koliko ona traje i sve ostalo. Dok kada smo se počeli susretati sa karticama, USB stickovima i drugima nosačima digitalnog tona i slike, imali smo mogućnost da samo odredimo te time codove prebacimo to na šinu i završimo taj proces bez tog interaktivnog ponovnog preslušavanja tog materijala kojeg smo snimili. Recimo to je za mene bio jedan od prvih razloga da prihvatim digitalizaciju kao takvu, a ne da stvaram neku odbojnost prema njoj, što sam primjetio recimo kod nekih kolega pogotovo kod kolega one stare škole novinarstva kojima je prelazak sa pisaće mašine na kompjuter također predstavljao problem, čak i danas kod nekih vidim žal za betama ili digitalnim trakama.“

U čemu je vama pomogla digitalizacija?

„Brzina definitivno. Uzeću primjer snimanja materijala za dokumentarni program. Ako imate dokumentarac od 40 minuta vama najmanje treba trostruko više materijala za tzv. sirovinu. Zato vam treba više kasete i više prostora. U ovom slučaju sve to nosite na jedno mjesto sa sobom. Druga stvar kada to završite i kada unesete u server vama to ostaje na upotrebi stalno, u drugom slučaju ste morali ići u neku prostoriju gdje su smještene trake, pa pitati arhivara koji je broj trake od tog i tog datuma, ovdje to završavate sa ukucavanjem datuma ili sadržaja na jednom mjestu. I na taj način brže i lakše koristite resurse.“

Da li je digitalizacija pomogla u stvaranju boljeg programskog sadržaja i na koji način?

„Ja mislim da to nezavisi od digitalizacije. Njegov vizualni izgled možda da, ali vi možete snimiti u HD-u šta hoćete, ali ako to nema priču ili onu težinu koju treba da pošalje ne možete

uraditi ništa. S druge strane možete snimiti materijal u ovom momentu recimo vam se nađe pri ruci nekadašnja VHS kamera, priča koja se dešava u tom okviru toliko je zanimljiva da krajnji korisnik neće primjetiti tu razliku u slici. Dakle, u ovom slučaju konkretno mislim da digitalizacija ne pomaže, nego ideje pomažu u tome kako će programski sadržaj biti kvalitetniji i kako će kvalitetnije izgledati. Tek kada imate ideju, onda je stvar njene realizacije i to su kolačići na tu priču. Nekada brzina ubija kreativnost! Jer za kreaciju je potrebno mnogo vremena, nego što od vas recimo zahtjeva deadline u tom momentu.“

Vanja Semić, obrazovanje SSS, pozicija novinar, godine 45, 20 godina na TVSA

Kako ste i na koji način doživjeli proces digitalizacije na TVSA?

„Prošla sam sve faze odrastanja jedne televizije. Digitalizaciju sam shvatila kao jedan normalan proces rasta i razvoja jedne televizijske kuće. Radovala sam joj se.“

U čemu je vama pomogla digitalizacija?

„Konkretno je ubrzala proces stvaranja priloga, proces stvaranja emisije, mada mislim da je digitalizacija na TVSA dovedena do jedne faze, a još jedna faza bi trebala biti urađena, a to je kada bi sve trebalo biti u digitalnom obliku. Mi smo sada u među fazi, jer košuljice za emisiju još uvijek printamo i fizički ih nosimo u režiju, a one bi trebale ići digitalnom formom u režiju i da toj košuljici imaju pristup svi oni koji su potrebni u realizaciji jedne emisije, dakle da još malo posla imamo na TVSA, ali olakšala je rad, zato što sada imamo pristup insertima, arhivskom materijalu, mogućnost bržeg traženja nekih stvari koje su iziskivale vrijeme, jer je sve bilo u arhivi na nekom mjestu gdje je bilo teže pristupiti.“

Da li je digitalizacija pomogla u stvaranju boljeg programskog sadržaja i na koji način?

„Mislim da jeste upravo zbog te brzine kojom se sada dolazi do stvari, tako da i realizator i urednici mogu brže reagovati ako se nešto desi, pošto je televizija brz medij mi možemo brže nego prije pristupiti nekim stvarima, plasirati ih u program, smontirati i realizirati. Mislim da je ta brzina najvažnija kod te digitalizacije i kvalitet, naravno slike i kvalitet sadržaja. Brži je pristup i može se kreativnije uraditi i više se posvetiti nekim drugim stvarima.“

Mela Sejdija, obrazovanje dipl. žur. magistar, pozicija urednica, godine 43, 19 godina na TVSA

Kako ste i na koji način doživjeli proces digitalizacije na TVSA?

„Ispočetka kao i svaka novina izgledalo mi je malo čudno, međutim vrlo brzo smo svi shvatili koliko to ubrzava sam proces rada na televiziji i kada govorimo o priložima i kada govorimo o dnevnicima. U svakom slučaju jedna pozitivna ocjena.“

U čemu je vama pomogla digitalizacija?

„Puno veći pristup, puno veće mogućnosti, veći broj informacija, lakši pristup informacijama, lakša razmjena materijala sa kolegama iz drugih medija, zaista brže i efikasnije i to je pozitivno.“

Da li je digitalizacija pomogla u stvaranju boljeg programskog sadržaja i na koji način?

„Možda u nekom potpunom smislu iz ugla slike jeste, ali iz ugla novinarstva ne mislim da je nešto posebno pomogla, samo što imamo bolju sliku. Onaj ko je znao pisati zna i bez digitalizacije i sa digitalizacijom, tako da ne vidim veliku razliku.“

Nedim Selimbegović, obrazovanje dipl. žur., pozicija novinar, 29 godina, 7 godina na TVSA

Kako ste i na koji način doživjeli proces digitalizacije na TVSA?

„Digitalizacija je jedna od najpozitivnijih stvari koja se desila na TVSA i to je jedan od načina da se ispoštuju sve te direktive o audio-vizuelnom televizijski kodeksi koji su na neki način nametnuti od europske unije i mislim da je na TVSA uspješno izvršen proces digitalizacije i da u mnogo čemu je doprinijeo poboljšanju kvalitete na određeni način na određenim segmentima.“

U čemu je vama pomogla digitalizacija?

„Najvažnije u mom radu i radu kolega jeste da nam je olakšan posao kroz razne segmente u smislu snimanja i unosa materijala, pregledanje materijala, olakšan je proces u stvaranju novinarskog priloga do dolaska u montažu i kompletiranje određenog finala i zato ima svoje prednosti. Prednost je brzina i najvažniji je segment, jer vrijeme je novac, vrijeme je često što nama u medijima predstavlja problem s obzirom da imamo tih poteškoća da smo vremenski ograničeni sa jednog događaja neophodno je na vrijeme stići na televiziju, na vrijeme uraditi prilog i prenijeti ga našim gledaocima. Tako da na ovaj način to je najvažnija stvar da pravovremeno i blagovremeno obaviještavamo javnost sa raznih događaja.“

Da li je digitalizacija pomogla u stvaranju boljeg programskog sadržaja i na koji način?

„O tome bi se dalo diskutovati. Ja mislim da niej. Jer digitalizacija je nešto što se tiče tehnike, što tehnički omogućava određene olakšice, ali kada je riječ o poboljšanju programa onda je to ljudski faktor i osmišljavanje novih programa, emisija i u tom slučaju digitalizacija nema previše da tako kažem dodira s tim, osim što jednostavno se može reći da je poboljšala sliku. A program je do ljudskog faktora.“

Murisa Zuko, obrazovanje dipl., pozicija urednica, 50 godina, 20 godina na TVSA

Kako ste i na koji način doživjeli proces digitalizacije na TVSA?

„Lično ja dosta dobro, jer sam pretpostavljala da će olakšati sam proces rada. Međutim, kada je nešto novo uvijek se javljaju i otpori. I to je tako bilo kada su došle elektroične mašine za kucanje, kada su zamjenile stare. Za mene je to bilo pozitivno.“

U čemu je vama pomogla digitalizacija?

„Pomogla je u dijelu i koji je ujedno i najkreativniji dio na TVSA, a to je u video montaži. Ubrzala je proces montaža, mogućnost kreiranja su neslućene, u tom smislu je olakšala i naravno ubrzala proces rada, od snimanja, prenosa i unosa materijala. Kada se ubrza proces rada, dobije se vrijeme za kreiranje.“

Da li je digitalizacija pomogla u stvaranju boljeg programskog sadržaja i na koji način?

„Ne znam. Mislim da to publika treba da ocjeni. Mislim da se desilo suprotno. Ono vrijeme koje smo dobili što smo trebali iskoristiti za kreativnost, mi smo iskoristili za hiperprodukciju.“

Mirza Sulejmanović, obrazovanje dipl. , pozicija urednik, godine 53, 12 godina na TVSA

Kako ste i na koji način doživjeli proces digitalizacije na TVSA?

„Ja sam neko ko ima dosta staža na TVSA, ali i generalno u elektronskim medijima od 1991. godine. Tako da se ono vrijeme i ono što je danas ne može se porediti. Naravno da sam proces digitalizacije jedva dočekaao, iako na godine staža i godine života, neko očekuje da mi sporije prilagođavamo, ali ako je to imperativ posla onda morate biti u trendu i pratiti najnovijem smislu, posebno u tom tehnološkom smislu. Kod nas je ta digitalizacija nešto o čemu se puno govori u BiH, pa i ovdje u našoj kući, pa hvala Bogu da to vrijeme dolazi ili je već došlo. Ima tu problema dosta još, ali dobro je da je krenulo i da mi to koristimo i nadam se da ćemo u narednom periodu još više koristiti.“

U čemu je vama pomogla digitalizacija?

„U novinarskom poslu pomogla je u brzini, jer smo svi mi postali brži i efikasniji u poslu. Mi na televiziji znate da je dugačka tehnologija posla, a sada je sve brže i efikasnije, puno bolje, ostavlja nam malo prostora da se „razmašemo“ i u nekim drugim stvarima i da budemo malo kreativniji i odlučniji u svemu. Do nas je onda i do novinarskog nerva i kreativnosti da možda nešto više uradimo. „

Da li je digitalizacija pomogla u stvaranju boljeg programskog sadržaja i na koji način?

„Trebala bi da pomogne. Ne znam koliko je to u slučaju naše kuće. Možda jeste unekoliko pomogla, ali vjerovatno se može bolje. Nisam siguran da su to ti kapaciteti koje mi koristimo. Mislim da mi možeeo puno više dati kući i kuća nama. Nisam siguran da smo mi sve od toga uzeli.“

Amil Hujčić, obrazovanje SSS, pozicija montažer i grafički dizajner, godine 40, 20 godina na TVSA

Kako ste i na koji način doživjeli proces digitalizacije na TVSA?

„Prvo što mi padne napamet kada neko spomene digitalizaciju to je ta brzina koja se dobila samim prelaskom iz analognog u digitalno. Samim tim svi ti sistemi koji su postali robusni postaju brži, mobilniji, pokretniji, tako da ono jeste šok, ali šok na bolje, zato što se svi procesi rada na televiziji se dešavaju sve brže i brže.“

U čemu je vama pomogla digitalizacija?

„Prvo ono što sa ja primjetio u svom radu šta je donijela digitalizacija to je da je smanjila broj mašina sa kojima se radi. Prije su to bile velike mašine, video playeri, video recorderi, pa onda ima tranzicijska mašina kao video miks koji prvai tranzicije, a danas se sve to radi u jednom običnom kompjuteru. Znači sam taj alat kojim se radi je smanjen na minimum. Prednost digitalizovanog u odnosu na analogni sistem je prije svega je u brzini protoka informacija, u brzini rada. Dakle u brzini. Pored toga imamo bolju kontrolu nad svim stvarima koje se rade. Puno bolja notifikacija, nomenklatura svega s čim se radi, imate potpun pregled svih materijala s kojima radite, sama arhiva je digitalna, pristup istoj kroz razne mreže, monitoring čitavog procesa je stabilniji i puno je više pod kontrolom vas kao čovjeka koji radite i najbitnija stvar je da se ne radi analogno i hijerarhijski, jer sada možete projekte raditi od kraja ka početku. Potpuno ste slobodni i možete ih raditi u modularnom tipu znači iz nekih dijelova i onda kasnije sklapati u neke programske cjeline, to je nelinearni pristup. Sada može se raditi i linearno i ne linearno.“

Da li je digitalizacija pomogla u stvaranju boljeg programskog sadržaja i na koji način?

„Ja mislim da nije idealno, ali u svakom slučaju jeste bolji sadržaj, jer se postiglo dosta na kvalitetu programskog sadržaja, onda samim načinom digitalnog zapisivanja i medija i pripremom tranzicije za rad dobilo se puno vremena koje ljudi mogu da iskoriste u nekom kreativnom procesu da te programske cjeline budu što bolje i kvalitetnije.“

Sanela Kapetanović, obrazovanje dipl. žur., pozicija novinarka, godine 35, 11 godina na TVSA

Kako ste i na koji način doživjeli proces digitalizacije na TVSA?

„Proces digitalizacije na TVSA..., dakle sve vrijeme od kada je najavljen proces digitalizacije, pa do konačne realizacije bila sam uposlenica TVSA i na neki način smo imali velika očekivanja od samog tog procesa i onog što on donosi i nudi. Međutim, mislim da smo na neki način barem sa ljudskim resursima ušli vrlo nespremni u taj proces, jer sve ono što je značilo zapravo prelazak na taj digitalni sistem podrazumijevalo je i prethodnu pripremu od tehničkih, tehnoloških uvjeta koji su trebali biti obezbjeđeni, a također i ljudskih resursa koji su trebali biti obučeni i spremni na neke nove načine i metodologije. Ono što mislim da je proces pripreme ljudi na taj sistem potpuno zakazao, na način da nismo dovoljno ozbiljno shvatili koje su sve prednosti i olakšice koje donosi taj sistem, tako da danas bez obzira što smo u tom svijetu digitaliziranih medija ne koristimo pa možda ni 20% kapaciteta koje taj sistem nudi. Tako da recimo imamo problem sa arhiviranjem, koji bi danas trebao biti trostruko ili desetostruko jednostavniji u odnosu na ono kada smo prebacivali sa kasete, pa tražili i premotavali, danas bi to trebalo biti dostupno preko jednog klika. Međutim nije, jer ljudski je faktor, nemamo nekoga ko arhivira, nemamo dovoljne serverske prostore gdje bi se arhivirao materijal i u tom smislu mislim da ne koristimo apsolutno sve prednosti koje nudi ovaj sistem.“

U čemu je vama pomogla digitalizacija?

„Na neki način ja sam radila na unaprijeđenju, odnosno, upoznavanju svih segmenata svog posla, tako da sam se bavila i video naovinarstvom, radila sam i naučila proces montaže, jer mi je bilo bitno da savladam taj cijeli sistem proizvodnje programa i medijskog sadržaja. Digitalizacija je pomogla značajno nekako omogućava praktičnije rukovanje s opremom, dakle vi sada više nemate neke stativne i kamere koje su teške 10 kg ili još dvije ili tri torbe koje idu uz opremu. Vi sada imate mogućnost da sa jednom vrlo malom praktičnom kamericom koju možete uvijek nositi sa sobom, imate priliku da zabilježite bilo koji događaj,

bilo koji sadržaj koji se u vašem okruženju dešava i to vam omogućava da faktički 24 sata možete raditi svoj posao i bilježiti sve zanimljive, važne ili ekskluzivno društveno –političke situacije koje vam se nametnu možda u vrijeme pauze, u vrijeme godišnjeg odmora ili u vrijeme koje provodite s prijateljima, a što možete koristiti za svoj neki profesionalni angažman, bez da ste sada opterećeni da morate nazvati snimatelja, organizatora, nego sada imate sve na dohvata ruke i jednim potezom možete zabilježiti sve što je bitno, trenutno i događa se u datom trenutku. Ja mislim da su danas mediji nekako u utrci za što bržim prenošenjem informacija i da su portali preuzeli primat i da odmah kada se nešto dešava odmah je i dostupno u medijskom prostoru i sada odmah možete dobiti informaciju, ali sad koliko je ta informacija tačna, provjerena i sadržajna, koliko sadrži onih novinarskih 5W ili 7W koje podrazumjeva jedna novinarska priča to je već drugo pitanje. Ali ono što imamo kao pojavu jesu fake news, clickbait i sl. koji nameću tu brzinu i dinamiku u novinarstvu. Ono što je jako dobro kod profesionalaca i kod ljudi koji se ozbiljno bave novinarstvom jeste da im je dosta olakšan i pristup informacijama, pristup podacima. Vi danas svaku informaciju zahvaljujući Zakonu o slobodi informacija koja se kod nas ne poštuje, svaku informaciju bi trebalo da možete dobiti upitom jednim jednostavnim ili putem e- maila i sl. Kada bi i ostale institucije poštivale sve te zakone i digitalizaciju kao proces nekog osavremenjavanja generalno funkcioniranja, vi biste morali da u svakoj ozbiljnoj instituciji na njihovoj web stranici imate dostupne sve podatke koji su od javnog interesa. Isto tako novinari profesionalci mogu da dođu i trebalo bi da mogu da dođu do svih informacija i na taj način je zapravo digitalizacija možda tom utrkom za brzinom stvara problem i presiju kod novinara koji žele da detaljno, temeljito i istinito izvještavaju svoje gledatelje, slušatelje i čitatelje. I dalje mislim da je digitalizacija doprinijela poboljšanju i kvalitetu i sama ta kompeticija na tržištu, znači mi više ne možemo samo ponuditi ad hoc informaciju, jer će deset portala to objaviti, mi moramo ponuditi nešto više kako bi zadovoljili sami sadržaj informiranja. Premda mislim i dalje da smo tehnološki ušli spremni, ali duhovno i intelektualno, sadržajno i ljudski ne.“

Da li je digitalizacija pomogla u stvaranju boljeg programskog sadržaja i na koji način?

Specifično na TVSA moram nažalost reći da nije. Na TVSA tehnološki iako spremno, ljudski i intelektualno ne. Znače, vi kada želite da napravite neki iskorak u tehnološkom smislu vi morate da budete spremni na to. Vi ne možete da uzmete digitalnu kameru i da ona sama za vas uradi posao. Vi morate da imate neki odnos prema estetici, prema kadru, prema strukturi priče, prema onome što želite prenijeti. Isto tako i sa procesom digitalizacije u koji vi morate ući spremniji i educirani. Recimo na TVSA nisu održane nikakve radionice, kursevi, edukacija, ljudi, posebno kolega koji se najviše tiče taj proces. Mi smo se nalazili u

situacijama da sav taj od snimanja, preko pregleda materijala i unosa, negdje u cijelom tom procesu se dogodi komunikacijski šum, pa neko ne zna da uradi nešto, a to je sve zapravo zbog nedostataka pripreme i vrlo neozbiljnog pristupa. Evo mi sada imamo opremu i hajmo sad na ho ruk da se ponašamo kao digitalizirani medij. Tako da u suštini smatram da nije donijela do unaprijeđenja sadržaja, ali mislim da to nažalost i nije do same digitalizacije, novinari po profesiji bi se morali ponašati prema svim postulatima profesije, što nažalost u većini slučajeva a kod nas i prije digitalizacije nije bio slučaj, a onda na temelju izgrađenog kredibiliteta koji se nekako drži čvrsto te profesije i temeljnih vrijednosti od 5W ili 7W, preko odabira sugovornika, do biranja kompetentnih osoba koji će govoriti o ozbiljnim temama, pa traženje druge strane, snimanje omjera 1:3 – snimanje više materijala nego što je potrebno, e mi smo u svakoj od tih tačaka pomalo zakazali i onda se to u procesu digitalizacije gdje je to sve sistematski brže, jednostavnije i strukturiranije, mi smo tu negdje pokleknuli i onda smo došli u jedan klasični kaos. Recimo portal TVSA je jedan od prvih portala koje je neka mala televizija uspostavila i koji je danas nažalost potpuno nefunkcionalan i neuporediv sa ostalim portalima kojima je to istina primarna zadaća. Vidite stare vijesti, vidite nezanimljive sadržaje, vidite neadekvatna nezanimljiva i nekreativna vizualna rješenja, tako da dolazite do jednog odgovora da je to sve negdje pomalo, ali ni na koji način nismo uskladili taj tehnološki razvoj sa nekim intelektualnim, duhovnim i profesionalnim napredovanjem.“

IZJAVE UPOSLENIKA AJB

Sead Kreševljaković

Kako ste i na koji način doživjeli proces digitalizacije na AJB?

„Prelaskom sa TVSA na AJB 2013 godine upao sam u jedan sistem u kojem je sve uređeno, tako da od samog početka tu nije postojalo nikakvo nosanje kasseta, sve je bilo i ostalo u digitalnoj formi. Za ovih sedam godina nisam vidio niti jednu kasetu iz arhive koju smo naslijedili od TTN Studio 99. Tako da je sve rađeno preko hard diskova i svi materijali su tako dostavljani i unošeni u sistem. Obzirom da tehnički nisam baš obrazovan, gledao sam tu šemu i ona impresivno izgleda. Mogu to na neki način opisati. Recimo film dobijamo na USB-u ili na hard disku zajedno sa kompletnim materijalima, moj posao je da to odnesem kolegama koji provjeravaju kvalitet materijala i unose ga u sistem (oni već imaju standarde koji se tiču kvaliteta slike i tona po kojima ocjenjuju), vraćaju mi potom materijal sa nekim time kodovima i generalnim napomenama zamjerkama koje imaju, nekada se to ispravlja i

vraća se u sistem kao final. Pravi se kopija kako bi drugi mogli titlovati, prevoditi i raditi neke druge intervencije. Onda se povlači u montažu gdje se sve to uveže i onda se pohrani u bazu tj. našu kompletnu arhivu i odatle se pušta u program. Mislim da je to jedan normalan sistem koji praktikuju svi, osim kod nas s obzirom da nam kasni digitalizacija.“

U čemu je vama pomogla digitalizacija?

„Obzirom da je moj posao da imam dobar film, poredeći sa TVSA i AJB u principu pomoć je velika kada uvijek znate gdje se materijal nalazi. Ako je potrebno da intervenišete na materijalu možete ga uvijek pozvati iz sistema, pa čak i kada je u dubokoj pohrani, proces je tada duži, ali ipak se radi o minutama. Tako da sav materijal je dostupan u svakom trenutku, ne postoji mogućnost da se izgubi, sve je pohranjeno na serverima i samim tim nema gužve u kancelariji i na stolu, a sistem olakšava rad, jer sve se dešava i komunicira putem e-maila.“

Da li je digitalizacija doprinijela boljem i kvalitetnijem programskom sadržaju?

„To je dobro pitanje. Digitalizacija je pomogla bolju sliku. A sadržaj je stvar analognog dijela civilizacije ovih ljudi koji to prave tako da nema veze jedno s drugim. Digitalizacija je pomogla ljudima koji se bave organizacijom programa i tim nekim stvarima, a u smislu boljeg programskog sadržaja, jedino je lakše raditi programske šeme, a u smislu kvaliteta nema veze.“

Dani Hasečić, šef stranog dokumentarnog programa

Kako ste doživjeli proces digitalizacije na AJB?

„Ja lično nisam nikada ranije radio na analognom sistemu tako da mi nije bilo teško. To je nešto što sam od početka počeo raditi tako da nisam imao nekih problema. Jedino što sam primjetio, jer imam dvadesetak ljudi koje vodim kao tim, bilo je jako puno otpora sa njihove strane jer nove su tehnologije u pitanju, da li će nešto funkcionisati, da li će raditi, da li će se nešto izbrisati i strašni su otpori bili. Međutim, nakon par sedmica treninga i razgovora s njima i objašnjavanja u suštini shvatite da digitalizacijom dobijate puno bolji kvalitet, puno brže se radi.

U čemu je vama pomogla digitalizacija?

„Jako je ubrzala proces rada. Jer vi danas kada nešto snimate na kameri, karticu odmah ubacujete u kompjuter unesete materijal puno je brže. Cijeli sistem je uvezan i vi jednom kad snimate nešto i ubacite odmah je možete na laptop staviti. Sada imate i card readere koji može čak ići na telefon pa ljudi danas montiraju na telefonu i šalju video prilog. Sada imate da novinar snimi, montira i pošalje gotov prilog i što je prije za to trebalo 2-3 sata, sada je to 5 minuta. I puno je bolji kvalitet. Tako da imamo tu dva aspekta brzina i kvalitet.“

Da li je digitalizacija doprinijela boljem i kvalitetnijem programskom sadržaju?

„Pa jeste. Danas vi možete snimiti FULL HD ili 4K ili slow motion, možete snimiti telefonom i taj snimak odmah možete poslati ekipi koja je u studiju i oni ga odmah ubacuju u sistem i vi imate kvalitetan program koje većina naših tv kuća ne mogu da emituju osim full HD. Samo pohranjivanje tog materijala koji je recimo snimljen 4K vi ga možete koristiti i za deset godina Ta arhiva će biti kao da je snimljena danas. Sve je stvar ljudi kako će da prihvate tu tehnologiju, digitalizaciju i to je samo do novinara i producenta ljudi koji se bave tim poslom“

9. BIOGRAFIJA

Leila Kurbegović rođena u Sarajevu 11.08.1979. godine, gdje je završila osnovnu i srednju školu. Diplomirala je na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu, Odsjek žurnalistika, 2002. godine. Završila je visoku školu novinarstva Media Plan u saradnji sa Visokom školom novinarstva u Lilu, Londonsku školu za odnose s javnošću i Akademiju za kulturni menadžment, sve u Sarajevu. Više od dvadeset godina aktivno radi u elektronskim i printanim medijima, a trenutno obavlja funkciju urednika programske cjeline na TVSA, gdje uređuje i vodi emisiju iz kulture „Sarajevo art“. Dobitnica je brojnih priznanja, nagrada i zahvalnica za uspješan medijski rad u oblasti kulture, među kojima se ističe Zlatni lovorov vijenac teatarskog festivala MESS za najboljeg novinara izvještača u elektronskim medijima.